

קובץ עץ חיים

ע"ש רבינו
מרן הדברי חיים ז"ל ע

מוקדש לברורי הלכה
ופלפולי דאורייתא
מנהגי ישראל
ומילי דחסידותא

מפעל
זכרון אשר צבי

שפתי ישנים

חומש מקראות גדולות ופירושי היעב"ץ ז"ל (כת"י)
תיאור החיבור - קטעים מפירושו

בירורי הלכה

קדירה לבישול איטי • מילת תינוק ירוק
שערויית הבשר בלאס אנדזשעלעס

ספר וספר

תעלומת "החכם המרשים" ופתרונה
ברזל בברזל יחד

שנה ז' חוברת ב' [ב'] - אב - אלוף תשע"ג

קובץ עץ חיים

נערך ע"י תלמידי וחסידיו באבוב

ווי"ל ע"י מערכת בית צדיקים

ברוקלין ניו יארק יצ"ו

הרב אהרן מאיר מייזליש שליט"א

עורך ראשי

חברי מערכת

הרב חיים מאיר סגל שליט"א, בני ברק

הרב משה יצחק טעמפלער שליט"א, ירושלים

הרב משה נחמי' הכהן לעווטא שליט"א, וויליאמסבורג

הרב חיים אהרן אונגער שליט"א, וויליאמסבורג

הרב יצחק מאיר שטערנבוך שליט"א, ירושלים

הרב אהרן יצחק אייזנבערג שליט"א, בארא פארק

שערי הקובץ פתוחים לכל מאן דבעי ומבקש לפרסם פרי הגיוני לבו ומחשבתו חידושי תורה בהלכה ופולקל, מנהג אגדה ומילי דחסידותא.

וזאת למודע? כי כל אחריות תוכן החידו"ת ומאמרים בהלכה המתפרסמים בקובצנו חלה על הכותבים בלבד ולא על המערכת, ועל דעת זה אנו מדפיסים אותם.

המערכת משאירה לעצמה הזכות לבחור ולהחליט על הופעת מאמר והדפסתו, לשנותו ולשפרו לצורך תיקון הלשון וכיוצא. הכותבים מתבקשים לכתוב בכתב ובסגנון ברור.

כל הזכויות שמורות להמערכת, ואסור להדפיס שום מאמר או חלק ממנו או להעתיקו בכל אופן שהוא מבלי רשות המערכת.

מועד האחרון להעביר חידו"ת וכ"י עבור קובץ הבא הוא **אדר"ח מרחשון** הבעל"ט.

התודה והברכה

להני גברי יקירי

על עמדם לימיננו להגדיל תורה ולהאדירה

הרב ישכר בעריש לעזער הי"ו

מו"ה לייבל הירש הי"ו

מו"ה יוסף שמואל לעמעל הי"ו

מו"ה אלחנן וואלף ריינהאלד הי"ו

מו"ה יוסף דוד קרענגיל הי"ו

הרה"ג ר' אלי' מאיר רייך שליט"א
לעיקוואד יצ"ו

הרב מנחם אליעזר שאול סג"ל לאנדא שליט"א
לונדון יצ"ו

הרב אשר זינגער שליט"א
עיה"ק ירושלים ת"ו

ר' נתן נטע וואלמאטה נ"י נכד רבינו הדברי חיים זי"ע

לע"נ אביו ר' דוד ב"ר נתן נטע ע"ה
נלב"ע י"ד סיון

אמו מרת שפרה הינדא ב"ר יוסף ע"ה
נלב"ע ג' אדר

ישאו ברכה מאת ד'
ויתברכו בכל משאלות לבבם לטובה

מערכת קובץ עץ חיים

KOVETZ EITZ CHAIM

A TORAH AND HALACHA JOURNAL

COMPILED AND PREPARED BY THE WORLDWIDE BOBOV INSTITUTIONS

UNDER THE LEADERSHIP OF THE BOBOVER REBBE SHLITA

- Vol. 7 Issue 2 No. 20 Av-Ellul 5773 -

מען לשילוח מאמרים מכתבים והערות:

1636 49TH STREET, BROOKLYN N.Y. 11204

TEL: (718) 851 0005 טל: FAX: (718) 425 8960 פקס:

EMAIL: KOVETZEITZCHAIM@GMAIL.COM

EDITOR-IN-CHIEF: RABBI AARON M. MEISELS

מזכרון אשר צבי

קובץ זה מוקדש

לעילוי נשמת הרה"ח מו"ה ר' אשר צבי ע"ה
בן הרה"ח מו"ה ר' ברוך ז"ל
אשר שמו יוחק לזכרון עלי ע"ץ החיים
נלב"ע ל"ג בעומר תש"ל לפ"ק
ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י בנו הרבני הנגיד החסיד
מו"ה יעקב רייז הי"ו
פטרון קובץ עץ חיים

עץ חיים היא למחזיקים בה

ידידנו החשוב רודף צדקה וחסד תומך תורה ולומדיה

הנה"ח מוה"ר אברהם פינחס

בערקאוויטש הי"ו

תומך קובץ עץ חיים

אשר נטה שכמו לכלכל הוצאות הדפוס

יתן ד' ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו
ויזכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה כאוות נפשו הטוב

הטיבה לה' לטובים ולישרים בלבותם

ידידינו הנגיד והנכבד רחים ומוקיר רבנן ותלמידיהון

מו"ה יוסף שמואל שאהן הי"ו

ראה"ק דקהל ישמח משה נירבאטור

שהשתתף בעין יפה בהוצאת הקובץ

יברכהו ה' ברב ברכות ושובע שמחות ויעלהו על גפי מרומי הצלחות

כעתירת וברכת

מערכת קובץ עץ חיים

על הטוב יזכר

ידידינו האברך הנגיד והנכבד זכה לתורה וגדולה כאחד

הרב מרדכי צבי געץ שליט"א

שבא לעזרתנו למען הוצאת הקובץ

יתן ה' ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו ויזכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה

ולעסוק בדברי תורה כפי אוות נפשו הטוב

כעתירת וברכת

מערכת קובץ עץ חיים

מזכרת נצח

לזכרון עולם יוחק נשמת אבי מורי

מו"ה אברהם דוב ע"ה בן מו"ה פריץ ז"ל

שנלב"ע ט' סיון תשע"א לפ"ק

הי' תלמיד להגאון רבי יוסף אלימלך כהנא זצ"ל הי"ד אב"ד ור"מ דק"ק אונגוואר יצ"ו

ונסמך להוראה ע"י הגאון רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל אב"ד דק"ק חוסט יצ"ו

ישב כמה שנים על התורה ועל העבודה תחת צלו של הגה"ק מהר"א מבעלזא זצוק"ל

הונצח ע"י בנו

פריץ משה טרענק

תוכן הענינים

שפתי ישנים

מאמר בעניני סוד הגלגול והנפלים יא
הגאון רבי יוסף סאמינא זצ"ל בעמח"ס מקראי קודש פורת יוסף ועוד
חומש מקראות גדולות ופירושי היעב"ץ ז"ל - (כת"י) - תיאור החיבור וקטעים
מפירושו בו
הרב מנחם מענדל נאלדשטיין שליט"א, קרית יואל מאגרא יצ"ו
דרוש נפלא לפרקי אבות ולמצוות כתיבת ס"ת סד
רבינו בעל ברוך מעם זי"ע אבד"ק לייפניק יצ"ו
הגהות על שו"ע חו"מ שנדפסו במהדורת שו"ע לעמבערג תקפ"ט עא
מבוא: תולדותיו של הגאון רבי אריה ליב יפה וואלערשטיין זצ"ל אבד"ק האלשיץ יצ"ו

חדוותא דשמעתתא

פלפולא חריפתא מאת כ"ק מרן אדמו"ר עט"ר שליט"א צא
בסוגיא דהשוחט בסכין ונמצאת פגומה (חולין י.) [גדרי דין חזקה דמעיקרא]
ביאור בחידושו של מרן הגר"ח ז"ל בגדר כוונת התפילה צח
הגאון רבי אלי' רב וואכטפויגל שליט"א
ראש ישיבה דישיבה גדולה זכרון משה ס. פאלסבערג יצ"ו
בדין סחיטת פירות בשבת [ביאור גדר מלאכת מפרק, סוחט לרפואה, וסוחט לקערה ע"מ ליתנו
לאוכל] קא
הרה"ג רבי ישכר דוב רוזין שליט"א
ראה"כ דכולל עיון דחסידי באבוב, בני ברק יצ"ו

בירורי הלכה

דין מיץ ענבים (Grape Juice) לקידוש (מאמר ב') קיא
הרה"ג רבי חיים אהרן אונגער שליט"א
דומ"ץ קהל יטב לב, סאט 8 - בערי, ברוקלין ניו יארק יצ"ו
למי שייכים המתנות שנותנים לבחור בר מצוה, לו או לאביו קבו
הגאון רבי יעקב דוד שמאחל שליט"א
בעמח"ס שו"ת כסאות לבית דוד, דומ"ץ ק"ק שומרי הדת, אנטווערפן יצ"ו
קדירה לבישול איטי (Slow Cooker) - המהודרת לשימוש בשבת קודש קל
הרה"ג רבי צבי אורטנער שליט"א
כולל דחסידי בעלזא, ברוקלין ניו יארק יצ"ו

- התחיל מוסף דר"ח בעוד התפילין עליו מזה דינו. קלט
 הרב אברהם דברה שליט"א
 בעמח"ס ביכורי אביב, כולל חזון איש בני ברק יצ"ו
- דין בן א"י המגיע לחו"ל באמצע יום טוב שני. קמב
 הר"ר צבי רייזמן
 לאס אנדזשעלעס, קאליפארניא יצ"ו
- ללמוד עם תינוקות א' ב' בערב ת"ב אחרי הצות וכן בת"ב והמסתעף. קנו
 הרה"ג רבי אהרן שלמה ווייסמאן שליט"א
 מח"ס שו"ת שלמי יוסף, בני ברק יצ"ו
- בדין נצרך הדם ובדין מיעוט המצוי. קסד
 הרה"ג רבי חיים ראמער שליט"א
 דומ"ץ, בעמח"ס שערי חיים אלעד יצ"ו
- בירור למעשה בשערוריית חנות הבשר "דאהיני כשר מארקעט" בלאס אנדזשעלעס קע
 הרב מתתיהו מרדכי דינקעלם שליט"א
 הרב נתן נחמיה זיידמן שליט"א
 כולל בית יחיאל יהודה, לאס אנדזשעלעס יצ"ו
- בענין מילת תינוק שהוא ירוק. קפז
 הרה"ג רבי משה דוד צבי סג"ל לנדא שליט"א
 ביהמ"ד דחסידי באבוב, אנטווערפן יצ"ו
- הקדמת פירעון חוב אם יש בה משום ריבית. ר
 הרב נפתלי דוב דאוידאוויטש שליט"א
 בית שמש יצ"ו
- בדין יחוד פחות מכדי שיעור טומאה ובענין יחוד במעלית [עליועטע"ר]. רו
 הרב אליעזר דוד בייגעל שליט"א
 כולל אברכים דחסידי באבוב, ברוקלין ניו יארק יצ"ו

מעין החיים

- בענין הבדלה על חיין בתשעת הימים ובמוצאי ת"ב [ישוב מנהג רבותינו זי"ע מנאכוב להבדיל על
 חמר מדינה במוצאי ת"ב].
 הגאון רבי אלי' חיים שמערנבוך שליט"א
 דומ"ץ קהל חסידי באבוב, עיה"ק ירושלים ת"ו
- בירור מנהג רבותינו זי"ע מנאכוב לברך על קביעת מזוזה בבית מדרשם. רכב
 הרב אברהם יהושע העשיל האממער שליט"א
 כולל אברכים דחסידי באבוב, ברוקלין ניו יארק יצ"ו
- מאמר לקט בשבלי החיים - אסיפת הנהגות והליכות שמועות וציונים ממשנת רבותה"ק
 לבית צאנז ועוד מפי ספרים וסופרים - נספח: דעת מרן הדברי חיים זי"ע לענין נטילת ידים בחליצת
 מנעל. רכח
 הרב חיים שלמה לערנער שליט"א
 ביהמ"ד דחסידי באבוב, אלעד יצ"ו

מנהגי ישראל

מנהגי הטבילה של רבינו האר"י הק' - טבילה בערב שבת (מאמר ג') [העתק כת"י המקובל רבי משה יונה מתלמידי רבינו האר"י ז"ל]
 הרב נחום זאב רוזנשטיין שליט"א
 ר"מ בישיבת דרכי תורה
 הרב משה בלויא שליט"א
 עיה"ק ירושלים ת"ו

אגדה דרוש ומוסר

עולת שבת ומועד - ד"ת מלוקטים על פרשיות השבוע מספרים נדירים וכת"י . רנה
 המערכת

ציצים ופרחים

הערות והארות בענינים שונים רסז
 הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א
 ראש ישיבת כף החיים, עיה"ק ירושלים ת"ו
 בידור ומקור לברכת העולם "עד מאה ועשרים שנה" רפמ
 הרב זכרי' האלצער שליט"א
 כולל בית משה חיים, מיאמי יצ"ו
 ביאורים מחודשים בסוגיות הגמרא בפסחים (צד:) 'גלגל קבוע ומולות סובבים', ו'חמה
 מהלכת מעל לרקיע' רצז
 הרב מנחם מענדל אייזנבערג שליט"א
 עיה"ק ירושלים ת"ו
 בדברי המהרי"ל שיפה כח הסנדק מכת המוהל שמו
 הרב יוסף יוזפא לינדנער שליט"א
 ביהמ"ד קהל שערי ציון דבאבוב, ברוקלין ניו יצ"ו

סופר וספר

מנין מספר פרקי המשניות שבששה סדר משנה שלב
 הרה"ג רבי חיים ברוך הלברשטאם שליט"א
 ר"מ במתיבתא עץ חיים דבאבוב, ברוקלין ניו יארק יצ"ו
 תעלומת "החכם המרשים" ופתרונה שמא
 הרב יהודה אריה מרקסון שליט"א
 כולל להוראה צדקת אפרים, בית שמש יצ"ו
 תורתו של רבינו החכם צבי זי"ע (מאמר ב') ברזל בברזל יחד - פולמוסים ומו"מ בהלכה
 עם גדולי דורו שם
 הרב חיים מנחם מנדל גוטמאן שליט"א
 עיה"ק ירושלים ת"ו

הרה"ק רבי דוד זלאטיס זצוק"ל - מבני היכלא קדישא של הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע
[ספר הקדוש רזאל המלאך, ושמות הצדיקים המוזכרים בתוכו] שפד

הרב בנימין פנטליאט שליט"א

פתח תקוה יצ"ו

הדפסת ספרים וחידושים לאנשים צעירים קודם שנגעשים בני ארבעים שנה . . . שצד
הרב יחיאל מיכל הכהן מרעגער שליט"א

קרית יואל מאנרא יצ"ו

משׁיב חכמים

בענין חיוב הברכה בטבילת כלים שצמ

הרב מרדכי הלוי פעטרפרויד שליט"א

כולל ישיבת בית הכרם, עיה"ק ירושלים ת"ו

הצעה להבין הוראת הגה"צ מצעהלים זצ"ל בשיעור בישול ל"נ תב

הרב אליעזר בערגער שליט"א

ברוקלין ניו יארק יצ"ו

בענין האם מת עצמו טמא, ומתים לעתיד לבא האם יקומו במלבושיהם, ודין טומאת
גולל תז

הרב מיכאל ספרא שליט"א

כולל שע"י חברת אהבת שלום, עיה"ק ירושלים ת"ו

הערות וחידושים

בענין אי נכון שבחורים צעירים ישחירו רצועות התפילין תיא

הרה"ג רבי משה שניאור זלמן גאלדמאן שליט"א

בעמח"ס המדריך לקניית תפילין, ברוקלין, ניו יארק יצ"ו

ביאור שי' הט"ז בהיתר טלטול נרות לאחר שכבו לצורך גופן ומקומן תיג

הרה"ג רבי ישראל משה קויפטייל שליט"א

ר"מ בישיבת דרכי יושר דבאבוב, עיה"ק ירושלים ת"ו

שיעור זמן הנחת דבר היתר למנוע דין כסיס לדבר אסור בשבת תמז

הרב יוסף בענעדיקט שליט"א

ברוקלין ניו יארק יצ"ו

בירור שיטת הבה"ג בדין אע"פ שיצא מוציא תב

הרב נתן דוד בלום שליט"א

ר"מ בישיבת בית מאיר, ומג"ש בקהל שערי ציון דבאבוב, ברוקלין ניו יארק יצ"ו

תמיהות וישובים

ברכות על תנאי - הרב גמליאל הכהן רבינוביץ ☪ הערה על מדרש שכל טוב \ הערות בפירש"י \
הערות בספר מנחם ציון - הרב אשר זעליג גאלדמאן ☪ ביאור שיטת ס' האשכול דהפורס את כפיו
צריך לברך בלחש \ ביאור דברי הזוה"ק דכהן שהרג את הנפש נפסל לעבודה - הרב אהרן סאפרין

⊗ ישוב דברי הרה"ק המאור עינים ליוהר בשמחת הפסח - הרב אלי' חיים שטערנבוך ⊗ ישוב דברי החתם סופר בענין והייתם נקיים - הרב ישראל פרידמאן ⊗ תמי' בספר שו"ת פני מבין ממס' בכורות - הרב בן ציון גרינפעלד ⊗ תמי' בדברי הט"ז לגבי ביטול איסור לכתחלה כשאינו מתכוין לבטל \ ביאור דברי הרמ"א דחתיכה שלא נתקרה חשיב אתחזק איסורא \ בקושית הדברי חיים על החו"ד לגבי ספק בעונת הוסת \ תמי' בלשונו של האגלי טל \ תמי' בשיטת מהרש"ל לגבי מציצת פרי בשבת - הרב אברהם יהודה שלאמאויטש

מכתבים למערכת

בקבוקים לענין טבילה - הרב בנימין אללעך ⊗ ספר השו"ע הוא קיצור הטור \ דרשו את ה' בהמצאו בספר גנוי יוסף - הרב יונתן בנימין בוכינגער ⊗ אודות שבט אשר שהיו משוחים בשמן המשחה \ תיקון טעות! - הרב אשר זעליג גאלדמאן ⊗ מקור לצריכת שמיעת הסיום בער"פ \ בהיתור אכילת בשר בסעודת ברית בר"ח אב - הרב יצחק דוד האנשטעטער ⊗ הערה בהגהת הברוך טעם בענין אדם הנוצר ע"י ספר יצירה - הרב ברוך שמעון טייטלבוים ⊗ תיקון טעות בתולדותיו של הג"ר יהודה מילר - הרב יצחק אייזיק אהרנסון ⊗ בני ישראל פלכו של הקב"ה - הרב זכרי' האלצער ⊗ הערה בפסקי הלכות של הגה"צ אב"ד שליט"א - הרב משה הלוי שולזינגער ⊗ בדברי החכם צבי בחיוב נט"י כשישן בבתי ידים - הרב ישכר דוב הכהן פריעד ⊗ בענין שמות החדשים שעלו עמהם מבבל - הרב אלעזר צבי קליין ⊗ פיענוח הראשי תיבות של פ"ב - הרב אברהם יהושע קאנגער ⊗ במ"ש הד"ח בשינוי שם הגט אם מועיל נתינה במק"א - הרב מרדכי דוד אונגער ⊗ תגובת הכותב

מגן אבות בדבר"ו [ג] תמה

מערכת בית צדיקים

חצרות באבוב, ברוקלין נ.י. יצ"ו

דברים אחדים - לזכרון בספר בסוף הספר

הרב אברהם פנחס בערקאוויטש שיח' לאויט"א

ברוקלין נ.י. יצ"ו

הגאון רבי יוסף סאמיגא זצ"ל

בעמח"ס מקראי קודש פורת יוסף ועוד

מחכמי שאלוניקי - וויניציא יצ"ו

מאמר בענין סוד הגלגול והנפלים

הגאון המקובל רבי יוסף סאמיגא זצ"ל מחשובי חכמי איטאליא, ומגדולי מרביצי תורה בשאלוניקי^א שביוון ובוויניציא שבאיטאליא.

רבי יוסף נולד לאביו רבי בנימין. לאחר שזכה להרביץ תורה בשאלוניקי וכתב בה פסקים (ראה בני שמואל, שאלוניקי שעי"ג, סי' לב), עבר לאיטליא והתיישב בוויניציא^ב, וגם שם הרביץ תורה לחבורת לומדים שהתאספה סביבו. על עזיבת שאלוניקי הוא כותב בהקדמתו לספרו 'פורת יוסף' "...כי אחר אשר טרדותי וצרותי גרשוני מהסתפח בנחלת שפרה עלי לתורה ולתעודה העיר רבתי עם רבתי בדעות שלוניקי יע"א וקבעתי לי דירה בוויניציאה, נפשי מרה לי על שגליתי שלא במקום תורת גמרא^ג, ואראה אנכי אשית לבי להסתפק בלמוד האפשרי פה וקבעתי לי עתים ללמוד מהלכות רי"ף בכל יום בחברת חברים מקשיבים לקולי...". ממקור אחר^ד אנו למדים שגבה טורא בין רבי יוסף לבני העיר, וזו כנראה הסיבה לעזיבתו.

זמן מסויים שהה בפאדובא, והרביץ בה תורה^ה. משנת שס"א ואילך אנו מוצאים אותו נמנה עם המעמד החשוב של חכמי וויניציא ודמותו בולטת בין אריות העיר. עמו נשאו ונתנו בשאלות הלכה שהגיעו לידם מכל רחבי המדינה, וחתימתו מתנוססת בתשובות רבות הסכמות ואיגרות. הניח אחריו תלמידים רבים, ביניהם הגאונים רבי חיים בנבנשתי בעל 'כנסת הגדולה'^ו ורבי יוסף שלמה דילמדיגו, הנודע בכינויו הרב יש"ר מקאנדיא.

א. אין לערבב בינו לבין יוסף שאמיגה שהיה בדור שלפניו בשאלוניקי, שלבסוף המיר דתו (שור"ת מהרשד"ם, אה"ע סי' נה).

ב. על שנת עזיבתו את שאלוניקי ראה 'היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה', עמ' 153 ואילך, שהיה זה לא אחרי שמ"ב. אמנם הוא מוכיח שם שתחילה הגיע לויניציאה רק אופן עראי ועוד היה בדעתו לשוב לשלונקי, וכמו שכותב בהקדמתו לס' מקראי קודש: "...מעת אשר גמרתי בלבי ללכת לי לשוב אל מקומי הראשון...", אך לא עלה הדבר בידו, ובסוף השתקע בוויניציא.

ג. כוונתו בזה שבאיטליא היתה אז גזירת התלמוד, שהיה אסור להחזיק גמרא, וע"כ קבע ללמוד בספר הרי"ף שלא היה בכלל הגזירה. גם השלטי הגבורים התחבר בנסיבות אלו סביב לרי"ף, כידוע.

ד. ראה 'אסופות', חלק יג, עמ' מז. המכתב שם הינו משנת שנ"א, ויתכן שעזיבתו לשאלוניקי לזמן מה לפני כן - ראה בהערה הקודמת - תרומה לתרעומתם עליו.

ה. ראה 'תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליאה', עמ' 136.

ו. בזה, ראה מה שהאריך הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בספרו שובי השולמית ח"ז סי' ט"ו אות ה', שם שהוכיח שהרב החבי"ב ז"ל בעל כנסת הגדולה, לא הי' תלמיד רבי יוסף סאמיגא המדובר, רק תרי רבי יוסף סאמיגא הוי, א' שהי' איש קושטא, ואצלו למד בעל כנה"ג, ועליו כוונת הכנה"ג כשמביאו בתואר "מורי ורבי". ועיי"ש עוד שמתמה על הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל שמביא את רבינו הר"י סאמיגא בעל מקראין קודש (שור"ת ח"ד סי' ל"א, לענין ישיבת סוכה בשמיני עצרת), וכתב עליו בעל מנח"א ז"ל, "הגאון רבי יוסף ב"ר בנימין סאמיגה ז"ל

מפורסם הוא ביותר על לקיחת חלק בפולמוסי-התורה שהתלקחו בתקופתו, וכן כבודו בוויכוחים פנימיים בין קהילות, ואלו כמה מהם:

בשנים שס"ה-שס"ז עבר פולמוס סוער בינו לבין הרמ"ע מפאנו ז"ל בענין אופן ההקפות וסדר הנענועים בלולב. השתלשלות הדברים היו כדלהלן, בשנת שס"ה הודפס לראשונה ספרו של רבי שמואל אלגאזי 'תולדות אדם', וכנספח פורסם 'פסק' שלו אודות פני' לימין בהקפות ובנענועי הלולב. ב'פסק' זה שדן בדברי הטור, המהרי"ל והבית יוסף, פירש ר' שמואל את דבריהם 'כל פנות שאתה פונה יהיו דרך ימין' להיפך מן המקובל, מן המזרח אל הצפון וממנו אל המערב וממנו אל הדרום. המו"ל של הספר פנה אל הרמ"ע מפאנו ז"ל וביקש הסכמתו לפסק זה, משום שהיו 'עליו עוררין בארצו'. הרמ"ע פירש 'דרך ימין' כפי שפירש ר' שמואל וכתב לפני כן 'תשובה' על כך.¹ לכן רשם הסכמה קצרה והזכיר בה את תשובתו וסיים, ש"החולק על זה וכי מכחיש את המוחש".

המו"ל פנה גם לרבי יוסף סאמיגא ז"ל, כנראה שהוא ביקר כבר את תשובתו של הרמ"ע מפאנו, ובקוראו את ה'פסק' הוא כותב, "עמדתי משתאה ומשתומם כי ראיתיהו מהפך סדרן ומנהגן של ישראל וכי וכן השבתי לו לבחי' הנזכר שאין דינן דין אמת".²

רבי יוסף העלה בפסקו, דרך ימין, היינו משמאלו לימין, "כדי שלעולם יהלך האדם מהלך המעלה והשלמות, שיתחיל מהגרוע והחסר על המעלה והשלם וכי ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון". הוא לא הסתפק בכך אלא שלח מכתב תוכחה לרמ"ע מפאנו למען יחזור בו. כיון שהתפרסם הוויכוח ברבים, מיהר רמ"ע וחיבר קונטרס '**ימין ה' וזממה'** שנדפס באותה שנה - שס"ז. רבי יוסף לא שתק, אף הוא יצא כנגדו בקונטרס '**פירוש דרך ימין'**, ועליו נענה הרמ"ע בקונטרס '**ימין ה' עושה חיל'**'.³ רבים מחכמי איטאליא נזקקו לפולמוס זה שנמשך שנים רבות.⁴

פולמוס שני הסעיר את המדינה באותה שנה שנת שס"ז, אודות כשרותו של **המקווה ברויגא**. פולמוס המקווה הרעיש את כל המדינה, הללו מכשירים והללו פוסלים. רבי יוסף סאמיגא ז"ל ניצב לימין חכמי וויניציא המכשירים וכתב 'פסק' ארוך על כך, בשם '**ארוזים עלי מים'**'.⁵

לא עברו שלוש שנים, ושוב נסערו היכלי וויניציא בשאלת כהן מן האנוסים שנשא גרושה. אברהם שלום, אנוס ששב ליהדותו בשאלוניקי, לא ידע יחסו ושורש משפחתו, עד שמכירים בצפת העידו שאבותיו היו כהנים ונתקבלה עדותם ע"י **המהרשד"ם**, שהאנוס נמנה על קהלו, מעתה נהג כהונה לכל דבר. בשנת שני"ד בערך עקד אברהם עם משפחתו לוויניציא.

מהראשונים..... ומי האיש הירא את דבר ה' יוצאים בקדושה ובטהרה גאון וגדול מהראשונים ולא יחרד לבבו", עכ"ל. והרי הוא אחרון ובר פלוגתי דהרמ"ע מפאנו ז"ל, עיי"ש עוד.

ז. שו"ת רמ"ע מפאנו, סי' ג.

ח. פירוש דרך ימין, וויניציא [שמ"ו], בראש הספר.

ט. נדפס לראשונה ע"י רבי שמואל העליר אב"ד צפת, בספר 'מאמר שברי לוחות', צפת תרכ"ד.

י. אוסף הדיעות וליבונן, אצל הרה"ג רבי יחיאל גאלדהאבער שליט"א, 'קובץ בית אהרן וישראל', שנה יא חוברת ו [אב תשנ"ו], מעמ' קט והלאה.

יא. נספח בספר 'משבית מלחמות' וויניציא שס"ז, דפים טז-לב.

חמש עשרה שנים אח"כ נזדמנה לבנו גרושה עשירה, והוא נמשך אחרי כספה וביקש לשאתה לו לאשה. האב הזהר שהיא גרושה ואסורה לבנו. הבן לא שענה לאזהרותיהם וקידש אותה בציניעא. לאחר הקידושין הצדיק את עצמו בטענה שכל יחוסו טעות הוא. כאן נחלקו רבני העיר האם עליו לגרשה, או שכיון שעדות יחוסו מפוקפקת היתה אינו חייב להוציאה. גם כאן נקט רבי יוסף כדעת המקילים (תורת חיים, דף פא). מחלוקת זו השאירה רושם קשה בקרב חכמי המדינה.

הוא סייע להדפיס ספרים ולהגיהם, אומנות שהיתה מיועדת רק לחכמים ומביני מדע. ספריו שחיבר, בנוסף לקונטרסים שהוזכרו לעיל, הם: ספרו **'מקראי קודש'** - דרוש, **פורת יוסף** - על ש"ס. גם חיבר ספר בשם **בנין עולם** (מוזכר בספרו מקראי קודש ח"ב פ"ז דף מ"ז ע"א). נלב"ע בוויניציא בטי"ו סיון שנת שפ"ט לפ"ק, ועל מצבתו נחרט: **"חכם כמוהו"ר יוסף סאמיגה, סיני ועוקר הר שמיעתו, זקן ושבע ימים למנוחתו"**.

כדרך חכמי הזמן עסק הר"י סאמיגא זצ"ל גם כן בתורת הנסתר, אמנם ממי קיבל סודה ואצל מי יצק מים ללמוד חכמה הלזו, לא נודע לנו ולא נתפרש לן, אמנם כידוע נתגלגלו העתקות מכתבי הרמ"ק ז"ל ומכתבי האריז"ל, ורבים נעשו תלמידים ודורשי סוד מפי כתבם.

מאמר דלהלן נעתק מחיבור המונח באוצה"ס המלכותי **בקאפענהאגען**, העוסק בביאור עניני סוד הגלגול ועוד - ונכתב באופן השווה לכל נפש - וכתוב עליו בראשו **"ליקוטים מספר כתיבת יד מהרב יוסף סאמיגא ז"ל שלא נדפסו, והוא המחבר ספר פורת יוסף הנדפס"**. אחר חיפוש יסודי מצאנו שאדני המאמר מיוסדים בעיקרו על דרוש **מהרמ"ק** ז"ל בספר שיעור קומה ערך גלגול, אמנם מחמת ההוספות הנכבדות שניתוספו בו - והמה פירושי הכתובים וביאורים במאמרי חז"ל, מצאנו לנכון להדפיסו בתוספות מקורות ומ"מ בדברי **מהר"ז** ז"ל שקבלתו מפי האלקי מרן **האר"י** החי ז"ל. ומהפלא, שסופו של המאמר מצא את מקומו בספר הליקוטים שסידר **מהר"ם מאפיראש** ז"ל מדרושי האר"י ז"ל וגוריו, וכנראה שמקור הדברים הינם מתוך כתבי רבינו, וראה עוד מ"ש במקומו בהערה.

התודה והברכה אל כבוד הרה"ג רבי **דוד צבי מאיער** שליט"א בעמח"ס **כבשן העשן**, והרה"ג רבי **יחיאל גאלדהאבער** שליט"א בעמח"ס **מנהגי הקהלות**, שבאו לעזרתנו בעריכת המאמר וקוי תולדות חייו, ישאו ברכה מאת ה'.

ראוי לחקור ולדרוש ולשאול בענין הגלגל קצת שאלות.

ראשונה - למה הוצרך הגלגל, וכי לא היה כח בנהיגה לרתך זוהמת עונותיו של זה אלא שיתגלגל, יפקד המלך פקידים למוזה לאתונא חד שבעה על די חזי למוייה ותלהמהו מסביב מבית ומחוץ ויצרון כבור סיגיו ויסיר כל בדיליו.

שנית - היתכן שהנשמה טהורה תתגלגל בגוי ובחיה ובבהמה ועוף טהורים, וכ"ש וכ"ש בבהמה וחיה טמאה ותתהפך מצורה קדושה לצורה זרה מושפעת מהקליפות.

שלישית - ראוי לחקור אם המגלגל הזה שנתגלגל בבהמה וחיה טהורה או טמאה מכיר בעונשו ובגלגולו וידע שנתגלגל או לא. וכן גם במין האדם כשנתגלגל בוולתו

בצורת אדם ממש, למה לא יכיר גלגלו כדי שיתתקן, ואם נאמר שהאדם לא ידע כשמתגלגל באדם, והבהמה יודעת, יפול השאלה והקושיא כפלים למה הבהמה יודעת והאדם אינו יודע אתמהה.

רביעית - אם מגיע לנשמה הזאת צער בהתגלגלה בבהמה וזיה או לאו, או כשמתגלגל בנקבה² ג"כ רע עליו המעשה התהפכות צורה לצורה או לאו.

חמישית - לשאול למה המתגלגל הזה לא יזכור מה שעבר בזהוהו ע"מא מהשכר והעונש קודם התגלגלו פעם שנית, וידע למה בא לעולם ולתיקון איזה עון בא ומה היה העון שנכשל בו שעל ידו נתגלגל, שהיה ראוי שידע ויזכור הכל ויתתקן.

שישית - במה ידע עתה על תיקון איזה עון נתגלגל או איזה מצוה חסרה לו שנתגלגל על ידה כדי שיחזור ויעשנה ויקיימנה, ואין גלגל לאומות העולם כלל³.

והנני פותח לך שערי אורה שתראה בין האולם ולמזבח ואשיבך אחת לאחת למצוא חשבון.

לראשונה - התשובה היא, שקודם כל דבר צריך אתה לדעת כי הגלגל יש בו כמה בחינות.

א' להשלים איוו מצוה שצריך שיקיים תר"ג מצות, וכמ"ש בתיקונים (תיקון סט, קג.) דבר ציוה לא"ף דור על דבר א' שציוה ולא קימה יתגלגל לא"ף דור עד שיקיימנה, ואם יקשה לך אם הוא ישראל איך יקיים מצות כהונה שאדרבא הור הקרב יומת. לא תקשה לך, כי במצות השייכות בזה"ו יש דומה להם שאם יעשה האדם א' מהנה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה אותה שכנגדה במצות הכהונה ששקולה כמוה, וזה נשקל לו בשיקולו של אל דיעות, וזה מחסדיו הגדולים, והוא סוד מאמר רז"ל יש מצות עושות פירות וכו' י. אי נמי יתגלגל בכהן ולוי ויקיים הכל.

ב' להשלים את הדור, דומה למשה רבינו ע"ה שאחר שנתגלגל בשת ושם, והשלים נפשו בהם כדאית' בתיקונים (שם, קיז) שלכך היה קובע מדרשות וכו', נתגלגל פעם שלישי במשה, והוא שרמו באותיותיו מ'ש'ה' ש'ם ש'ת ה'בל"ט, כדי להדריך את הדור.

יב. בשער הגלגולים הקדמה ט' כתב מהרח"ו ז"ל, גם דע כי לפעמים יתגלגל האיש בגוף נקבה לסבת איזה עון חמור.

יג. לא נתבאר לך כוונת הדברים ושייכותם לכאן.

יד. משנה דאלו דברים פאה פ"א משנה א'.

טו. בשער הגלגולים הקדמה כ"ט מבואר, שנפש הבל שהיה מעורב בה קצת רע נתגלגל בשת, ורוח הבל שהיה בה קצת רע נתגלגל בשם בן נח, ונשמת הבל שהיתה כולה טוב נתגלגל במשה, ושוב נצטרפו למשה רוח ונפש הבל המתוקנים, ונמצאו כולם מרומזים בשמו של משה, ש' של שת, ה' של הבל, ושתי אותיות ש"ם, של שם בן נח.

הרב מנחם מענדל גאלדשטיין

קרית יואל מאנרא יצ"ו

חומש מקראות גדולות ופירושי היעב"ץ ז"ל (כת"י) תיאור החיבור - קמעים מפירושו

מבוא

ספרים רבים גדולים ונכבדים כתב הריעב"ץ ז"ל ורובם הדפיס בעצמו בבית דפוסו, אך למיעוטם כמה ספרים גדולים וראשיים שלא זכה להדפיסם בחייו, ומהם ואולי הגדול והחשוב שבהם הוא ה'מקראות גדולות' שרצה להחזיר בתכלית היופי וההידור עם כל המפרשים הראשונים והראשיים ובנוסף פירושו הנחמדים והנפלאים.

מלכוד אשר הזכיר רבינו את החיבור הנפלא הזה והשתוקקתו להדפיסו בכמה מקומות בספריו, עוד הדפיס מודעה מיוחדת על חותם תכנית החיבור הלו, בשם 'מודעא רבה לאורייתא'. המודעא היה מיועד להחתים חותמים בעד החיבור ובתנינתם מעות קדימה בעדו.

מופס המודעא הוא נדיר ביותר ורבים חפשו אחריו ולא מצאוהו, ואף בעל תולדות יעב"ץ (אשר חקר ויגע חפש ומצא אחרי כל ספרי הריעב"ץ וכתביו, אף נמצא אתו כמה מעצם כתבי ידיו הקדושים של היעב"ץ, ומהם אשר העתיק בספרו), לא ראה בעצמו את העלה ההיא, והעתיק את כל המודעה שהוא מכתב ידו של רבי יצחק כהן בלינפאנטי זצ"ל בספרו שיה יצחק. אף יצחק רפאל במאמרו 'כתבי רבי יעקב עמדין' (ארשת ח"ג, ירושלים תשכ"א), העתיק את המודעה מכת"י של ר' אליעזר ליפא מבארדיטשוב ז"ל נכד החכם צבי זי"ע שהוא ראה את המודעה שהדפיס היעב"ץ והעתיק אותה, ומהעתקה ההיא העתיק רפאל הנ"ל.³

א. והוא כעין ספר שם הגדולים להחיד"א (מפגישת החיד"א אתו והזכירו את ספרו הלו, עיין במעגל טוב עמוד 145), והעתיקו בעל תולדות יעב"ץ מכת"י הנמצא אז בבית עקד הספרים של ר' דוד מונטיאזאזיס ז"ל, וכדאיתא מונח הכת"י בבית אוצר הספרים עין חיים אשר באמסטרדאם (ראה כנסת ישראל לר' שמואל יוסף פין, עמוד 596 באריכות מענין הספר ההוא).

ב. ויתאונן שם על החפש מחופש שערך אחריה, ואף חיפש אותה בבית עקד הספרים בודליאנא אשר באוקספורד, אחרי ראיתו בקטלוג של שטיינשניידער על הספרים שבבית הספרים בודליאנא (ח"ב עמוד 1207) שראה את העלה ההיא והעתיק דברים ממנה, אך למעשה לא נמצאה שם באוקספורד, ויאמר כי לפי הנראה העתיק שטיינשניידער מן המודעה הלו מטופס שראה או מצא בבית עקד ספרים אחר. ויודיע שם צערו לרבים, כי על אף שישנו להדף ההוא אצל אחד מהחוקרים החפשיים בירושלים, אך לא עלה בידו להשיגו, כנראה מדבריו שאותו איש היה עינו צרה לתתו לו.

כהיום כבר צולם הדף ההוא שנדפס על ידי היעב"ץ, ובהיות כי מאמרנו כאן יסוב על החיבור הנפלא הלו ובגלויים חדשים ויותר נכון 'בגלויים ישנים' אודותיו ועל אודות הכתב יד הספר ההוא מוצאו וגלגוליו, ואף העתקות מהספר הנפלא ההוא כאשר יראה הרואה להלן, לכן במרם נגלה את כל ונוכחת, אמרנו להעתיק את המודעה ההוא, ובוה יבין וידע הקורא את דבר החיבור הנפלא הלו ועל מה אדניה הטבעו, ואת מלאכתו הגדולה אשר עשה בו רבינו. וז"ל:

"מודעא רבה לאורייתא"

אנחנו נקובי שם המתנדבים בעם אשר ראינו אור גדול בגנוי מרומי"ם מכ"י מחבורי המחבר הגדול הנ"ל, שרבים צריכין לו ליהנות מאורו המופיע עלינו נהרה, באורו נראה אור תורה, תורת אמת היתה בפיהו, בני ישראל אחריו ינהו. בכך קמנו והתעודדנו איש לאחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עמנו, להקים דגל תורת אלהינו, ויהי ה' עמנו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ומעשי ידינו כוננהו.

הננו מן המודיעים ולפנים בישראל, כי נתן ה' בלבנו לקרבה אל המלאכה מלאכת הקודש לעשות אותה והותר יתר שאת ויתר עז, אין עוז אלא תורה, לזכות את ישראל בכלי חפץ שאין לו תמורה, מפז ומפנינים יקרה, דבר השווה לכל נפש אדם מבין עם תלמיד כל הוגה בו הלא יחכם, ונקוה ה' יסכים על ידינו להוציא לאור תעלומה, חמדה גנוזה **המקרא גדול** עם כל התרגומים הקדומים, ונסף עליהם תרגום המכונה **יונתן בן עוזיאל וירושלמי** על התורה, ותרגום ד"ה ועם המסורת ופרושי בעלי פשט הראשונים, ובעה"ט כאשר היה מלפנים, בדפוס וויניציאה ובאזיל לא יחסר דבר. הן כל אלה חוברו מוגהים כאשר תשיג יד האפשרות, ומוטעמים בנקודות מפסיקות, בלשונות ארוכים משמשות להעלות נר ההבנה בדברי המפרשים, ויוסרו כל ר"ת ותיבות מקוצרות, וישונו אך לפשט עקמומיות שבהם ולהביאם לשלמותם. והמקרא מתוקן בעזה"י כקופה שיש לה אזנים, באופן שיהא כלי מוכן לסופרים יוכלו לכתוב על פיו ספרי תורה כהלכתו.

ואליהם ילוו לשרתם ארבעת חבורי טהרה של הרב המפורסם, האי מחברא דילן חובר חבורים מחוכם הנ"ל:י (אשר לו יד ושם סופר מהיר בספרי תורת ה' שבכתב ושבעל פה) מיוסדים על אדני פז, השלשה מהם הולכים בדרך הפשטנים להבין ושום שכל על דרך הנגלה (בלי טורח אריכות ופמטוטי דברים מרבים הבל שיש בו חטא ושפת יתר) בדרך קצרה ושפה ברורה מכוונת למרכז האמת כחץ למטרה, הלה המה.

(א) אם לבינה לבאר לפעמים מקראות סתומים וחתומים ולשונות מיותרים או זרים ומורכבים ושמות ופעלים משותפים ונרדפים ומושאלים (אשר לא יצאו בהם המפרשים ידי חובתם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם בדרך הפשט אשר לא יופשט), או פעם בדרך דרש נעים קרוב לפשט, ובו דרש המחבר גם כל אתין שבתורה, ולא זו

ג. בעבר לדף ההוא יש רשימה של כל חיבורי המחבר הוא הריעב"ץ שנדפסו עד אז, וכדלהלן, ועליו יסוב דבריו כאן 'האי מחברא דילן' וכו'.

פנת יסוד החיבור הנפלא הלז, ואחר כך העתיק רבינו את כל אלו ההגהות והוסיף עליהן כהנה וכהנה עלי ניירות והוא ספרו דידן 'אם לבניה', אך כנראה מחמת חיותו משימה גדולה וקשה לא יצא הדבר אל הפועל, ומכל יגיעתו ועבודתו בזה ומכל המון כתביו בחיבור נפלא זה, לא נשאר לנו לפליטה כי אם המקראות גדולות הנ"ל עם הגהותיו הרבות, אך הם רק חלק מחיבורו הגדול, אשר אליו ציין בכל ספריו מאות פעמים, בכתבו 'עייין אם לבניה' או לשאר החלקים של חיבורו זה הנקובים בשמותם במודעה רבה הנ"ל.

הגהותיו על החומש נכתבו בעתים וזמנים שונים, הרבה הגהות והערות המה מימי עלומיו והמה כתובים בכתב ברור ויפה, אחר כך הוסיף עליהם עוד הגהות בערך בימי העמידה, אך יש הרבה הגהות שכתבם בימי זקנותו ותשות כוחו בהיותם כתובים בידים רועדות ובכתב קשה לקריאה מאד, ומכל כתביו והגהותיו על ספרים דומני שהרבה מהגהות אלו הם מהקשים לקריאה ביותר, ורבות עמלנו להעתיקם ולהעמידם על מלאותם, גם אלו ההערות שכתב בזקנותו כתובים בדיו דוהה ולפעמים רק רישומו ניכר, גם נכתבו בקיצור נמרץ. ונראה כי בטרם התחיל להעתיק את הגהותיו והערותיו עלי ניירות (וזה היה בימי זקנותו בערך בשנת תק"ל ואילך כנ"ל), עבר עוד הפעם והוסיף הערותיו והגהותיו הסופיים.

ולירוות צמאון הצמאים לדברי רבינו, הצגנו כאן כמה מנצוצי אורות מהגהותיו והערותיו על החומש הנ"ל, ובחרנו בכמה קטעים אשר מהם יראה הרואה דרכו בקודש של רבינו בפירושויו ההולכים בנתיב אשר פלס לו ודרך בו במודעה רבה הנ"ל, ואם כי אך אפס קצהו תראה, כי קצר המצע מהשתרע ותפסנו מועט אך לדוגמא זעיר פה ושם. גם הצגנו למופת ולדוגמא מדברי רבינו מלימודי זכות שלו על עון וחמאי הקדמונים אשר כבר ראינו מכאלה מהעתקת הנ"ל על חמאו של אדם הראשון, ונראה להלן מדברי רבינו מעצם כתי"ק בזה, וכן אשר לימד זכות על חמא העגל ופסל מיכה. ולקחנו קצת מן המקצת מן הארבעה חלקים (המפורטים במודעה רבה) הבלולים בהגהות והערות רבינו, ומאלה המעט תקיש על השאר מהני מילי טבא דלית לה מימי. גם הראנו לדעת על כמה דברים שהעתקנו מהכתב יד, כי המה עולים בקנה אחד עם מה שהעתיק הנ"ל מהכתב יד הנ"ל, ובלי ספק ההגהות וההערות שעל גליוני החומש המה המיוטא של החיבור אם לבניה כנ"ל.

וזאת למודעינו כי כל הנעתק כאן מכת"ק רבינו עדיין לא נדפס, ונדפסים כאן לראשונה (מלבד דיבור א' שאמנם נדפס בקובץ כרם שלמה, מחמת חיבת הקודש הדפסנוהו אידרא, והערנו עליו במקומו, ראה להלן בפ' בהעלותך). ונקוה לאל גומר עלינו כי במהרה נוציא לאור כל החיבור במלואו עם הוספות רבות משאר ספרי וכתבי רבינו זי"ע.

בראשית

על הספר הקדמון חכמתא רבתא דשלמה

בהקדמת הרמב"ן על התורה. וראיתי הספר המתורגם הנקרא חכמתא רבתא דשלמה וכו'. באמת הספר ההוא מזויף הוא בעיני, מאחד מהערכים או זולתם המדברים ארמית משובשת, אשר רצה להתלות באילן גדול להשבית מקחו, אף אם אין בו דבר מתנגד לתורה ולמונה, מ"מ דיו שאינו מקובל אצלנו כי אם אצל זולתנו^נ, ובלעני שפה ידבר נלעג לשון נכריה, נברין המה שאינו מכתבי הקודש, ואין בלשון דבר חכמה רק הרחיב בספור ענין עשר מכות של מצרים.

תרגום על מלת בראשית

בראשית א א. בתרגום, בקדמין ברא ה'. הוא כמו מקדם בעברית, כמו שתרגם מקדם כמה פעמים, וכן תרגם בראשונה, אם כן דעת אונקלוס שאין מלת בראשית חסרת הנסמך^י.

דרש כל אתין שבתורה

בראשית א כא. ואת כל נפש החיה. לרבות הסירני דמות אדם שבים^י. [ולרבות] חיות שבים שכנגדם ביבשה, כמו שאמרו ז"ל (חולין קכג), כל מה שיש ביבשה יש בים. ואת כל עוף כנף. לרבות זוו שדי ובר יוכני, גם הגדלים באילן, והיוצאים מן קלפות ומושלחין שבים, כמו ש' במגדול^י. את חית הארץ למינה. לרבות שור הבר אוז הבר וחזיר הבר חיות היער שכנגדם בישוב. ואת הבהמה. ספקות ככוי ועיזא כרכוז ושאר. ואת כל רמש האדמה. עכבר שחציו בשר (חולין קכג)^י.

הרע הוא לתכלית הטוב

רמב"ן בראשית א לא. וזהו מאמרם בבראשית רבה והנה טוב מאד והנה טוב מות וכן הזכירו זה יצר הרע וכו'. הכריחם לזה הכתוב אני ה' וגו' עושה שלום ובורא רע שיקשה לכאורה שהוא סותר למש"ה כאן כל אשר עשה והנה טוב, והלא ברא גם רע, והוא הפך הטוב, לכך אמר שהרע רמוז במלת מאד, אבל איך יהא רע טוב מאד, זה יצא לאור ע"י אדם כשמכניע היצר ויחזירו למוטב, ויוציא יקר מוולל, או ודאי הוא טוב מאד הוא

נג. כוונת רבינו כי הנוצרים ספחוהו לכ"ד ספרי קודש ובלשון וגופן שלהם, ולא נמצא אצלנו ולא נעתק מעולם ללשון הקודש, עד שהעתיקו אחד מן המשכילים עם פירושו הוא, ועם הסכמה מר' שלמה דובנא ז"ל. אך מה שמובא בזה"ק כמה פעמים (וידועא ה"ג קצנ) 'בספרא דחכמתא דשלמה', אין הכוונה לספר זה, ולא נמצאו שם מה שהביא הזוהר הקדוש. ואכמ"ל.

נד. ראה לעיל מה שהעתיק הנ"ל בזה.

נה. עיין בכורות ח. בני ימא וברש"י שם.

נו. דף שצ דפו"ר, סימני עוף אות כב, ע"ש באריכות מזה.

נז. רבינו כתב במודעה הנ"ל שדרש כל אתין שבתורה, וכן בהעתקת הנ"ל, ואכן כל האתין נדרשין בהערותיו על החומש באופן נאה ופלא, והצגנו כאן פסוק אחת לדוגמא.

להם כחו ויכלתו שבדבר שקלקלו נענשו ותאותו הביא להם לרעתם, והיא תקנתם לעולם, שבדרך שאדם רוצה מוליכין אותו, ועמ"ש בכתוב קרוב ה' לכל קוראיו^{סז}.

בענין השליו הנם והפלא הגדול שהיה בו

רמב"ן, במדבר יא כב, ואין בדבר חידוש מטבעו של עולם ועוד שכבר היה להם בן, ולא חידש עתה רק שיהיו שלווים רבים מאד. הנה זה ודאי חידוש חוץ למטבעו של עולם שיהיו שלווים מצוים ברבוי מופלג עצום כזה, ורז"ל^{סח} ספרו לדבר פלא על חסידים שנודמן להם לאחד או שנים ברור שלו פעם אחת או איזה פעמים בשנה, ואין ספק שאינם נמצאים בכל העולם כולו שלווים רבים, כענין שכתוב פה בדרך יום כה וגו' סביבות המחנה וכאמתיים על פני הארץ, הלא ודאי זה מן הפלאים הגדולים וברא ה' חדשה בארץ לשעה.

במדבר יא לב, הממעיט אסף עשרה חמרים וגו'. זה גם כן מן הנסים העצומים הנסתרים שבתורה, כי איה המקום יכיל אף רק לחומר אחד לשש מאות אלף, כ"ש אם גם שאר הזכרים (שנעשו בני עשרים בשנה ההיא ושנשאו נשים באותה שנה מלבד השש מאות אלף), וגם הנכרים שעלו עמם בכלל הזה, כי לא תכיל הארץ שאתם, אצ"ל אם כל אחד מכל אלה אסף עשרה חמרים, והמרבה שמא אסף כפלים, כי יצטרכו למלא רוחב ארץ ארוכה מאד עד אפס מקום, ואנה יהיו החמרים מונחים שמורים, הלא גם זה מהפלאים הגדולים בפלא מציאות השליו.

שלח

פירוש נאה בפסוק מפומי' הקדוש דאביו החכם צבי זי"ע

במדבר יג כח, אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגו'. יל"ד שהרי דבר זה סותר למ"ש רש"י לעיל סימן מסר להם ואם בפרוים יושבין חוקים הם שסומכין על גבורתם, ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם. ואין [לומר] שיהיו המרגלים

סז. זה לשון רבינו שם. ואף אנו נאמר בדרך הפשט. קרוב ה' לכל קוראיו, בין זכאי בין אינו, נותן שאלתו ובקשתו לפי דרכו, שאפילו אינו ראוי נותנין לו שאלתו לעולם, כמו שאמרו (מכות י'): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וכן מצינו (במדבר יא) בדור המדבר כששאלו בשר, נתן להם, אבל לא להחיותם כי אם להמיתם, מאחר ששאלו שלא כהוגן, וכן מצינו (שמואל א ח) בישראל כששאלו מלך, לא מנע מהם בחירתם ונהפך להם לרועץ. וכן אתה מוצא במרגלים, ובמתארים ויתן להם שאלתם (תהלים קו טו). וכהוא דבעי חמר, ויהבו חמר למטען, רבה דאסתר על הפסוק פתשגן הכתב (ו יט), דוק ותשכח דכוותה גם מעשים בכל יום, שהקדוש ברוך הוא נוהג עם האדם כפי דרכו וערכו בנתינת חפציו, שאינו מונע ממנו כלום, אבל מרה תהיה באחרונה, נחלה מבוהלת בראשונה (משלי כ בא), וזה המנהג נוהג באדם השם שקר מחסוהו ובוטח בהצלחת זמנו, שכן בהשיג בקשתו הולך בשרירות לבו, בעקתא צלותא, וברוחא שיטפא (בראשית רבה פא), על כן לא יחיל טובו פתאום ישבר, והנה בעתה לעת מרפא, להודיע כי שם כזב מחסוהו, ובו במדה נפרע כי בשקר נסתר, לא יקום חילו, אך לשקר הראו לו פנים יפות בתת בקשתו לא בצדק, בהיות גלוי וידוע כי ישוב לאולתו בהשיג רצונו, ויהיה לו עוד סבה להוסיף מכשול עונו.

ע. עי' יומא עה; וכנראה שרבינו למד שלא הי' בא בדבר רגיל, עיי"ש.

רבינו בעל ברוך טעם זצוק"ל

אבד"ק לייפניק יצ"ו

דרוש נפלא למסכת אבות ומצות כתיבת ס"ת

.....ונוסף לזה נתחדש אצלינו יום שמועה חדשה בע"ה מפטירת גאון ישראל ברוך טעמו ומשנתו מופת הדור מהו **ברוך פרענקל** זצ"ל שהרביץ תורה בישראל בחריפות ובקניאות, וממש לא עמדו תלמידיו על סוף דעתו בעומק חריצותו, כמשחז"ל על ר"מ (בעיוהין י"ג). ונ"ל זה פי' יתומים היינו ואין אב (איכה ה) הי' ולו' לומר יתומים אנחנו ואין אב, אך כי תלמיד שאינו עומד על דעת רבו נקרא יתום בחיי רבו כפירש"י פ' כל הבשר (ק"א): יתמא עבד רבך הכי, כי יתמא בלי דעת, וכן בפרק בתרא דכתובות (ק"י). יתמא דיתמי אנו, ומ"מ כל זמן שהרב קיים הוה יתומי בחיי אב, ועכ"פ האב קיים, אך הוי ואבוי כשנפטר צדיק מן העולם, יש לקונן יתומים היינו כבר בחייו ולא זכינו לירד לסוף דעתו, ועתה אין אב לגמרי ולא השאיר אחריו מאומה כי לא זכינו לירד לעמק שמועותיו.....

בדברים אלו התחיל **מרן החתם סופר זי"ע** לקונן על סליקת גאון הדור רבינו בעל ברוך טעם זצ"ל (בדרוש ל' אב תקפ"ח). ודברים הללו מאלפנו ומלמדנו רבות, כי למרות שנישאר כמות ניכרת מחידושי תורה עמוקים בסוגיות הש"ס והגהות נפלאות בכמה מקצועות התורה, מ"מ הפסידו כלל ישראל בהסתלקותו לשמי מרום, כי ביחס והשוואה לפי ערך רום גדולתו והשגתו בתורה, לא תחשב שהשאיר אחריו מאומה, מאחר שלא ירדו בני דורו לסוף דעתו הגדולה והעמוקה, ואם ככה העיד בנו מרן החתם סופר ז"ל, מה נענה אנו איזובי קיר אבתי.

והנה כי כן פתח **רבינו מרן הדברי חיים זי"ע** חתנו של רבינו בהקדמה לס' ברוך טעם, שרבינו לא כתב חידושייו באופן מסודר, ורוב החידושים הם מכתבי תלמידים אשר רבים היו צעירים שלא ירדו לעומק כוונתו, וצריך יגיעה רבה לברר ולהבחין בין הכתבים.

ולמרות שד"ת המוצגים להלן נעתק ונערך מתוך כתבי התלמידים, וניכרת בעליל תלונת מרן החת"ס, בכל זאת תחשב לנו למשיב נפש בהתנוצץ שביב אורה מתורתו של רבינו, מאחר שיש בהם יסודות וחידושים בדרך אגדה ודרוש, ושמחים אנו להגיש לפני קהל הקוראים דרוש נפלא למסכת אבות שנאמרה לפי הנראה לרגל חינוך ס"ת, ועוד ב' ד"ת קצרים בסופו, שנערך מתוך קונטרס דברי אגדה מרבינו שנכתב ע"י א' מהתלמידים וכאמור.

בס' מרגניתא דר"ב עה"ת ע' רפ"ה נדפס קטע קצרה **"מתוך דרוש להכנסת ס"ת"**, (ולא מבורר שם כ"כ כוונת הדברים), וכנראה שדרשה שלפנינו הינם שורש ומקור להדברים. ובעז"ה אחר יגיעה עלה בידינו להעתיק ולברר מקחו של צדיק. השתדלנו להשאיר הלשון ככל האפשר כפי המופיע במקור, שכן נהגו הרבנים הגאונים נכדי רבינו בדור שלפנינו בהוציאם לאור חידושים מרבינו, ולכן תמצא לפעמים קושי ברהיטות הלשון, אמנם המכון מובן מתוך הענין.

אפריון נמטי' לנכד רבינו הרה"ג רבי **דוב בעריש שניאורסאהן** שליט"א ר"מ בשיבת הגאון מטשעבין כוכב מיעקב בירושלים עיה"ק ת"ן, ולהרה"ג רבי **יום טוב פרידמאן** שליט"א, שהיו לנו לעזר בהדפסת ד"ת הללו, ברכות התורה יחולו על ראשם וזכות רבינו יגן עליהם.

משנה קיבל תורה מסיני ומסרה לנביאים ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרה לאנשי בנסת הגדולה. ומקדקים למה פתח הלשון מסירה ומסיים במסירה, וגבי יהושע לזקנים וזקנים לנביאים לא נזכר לשון מסירה.

מנהגן של ישראל תורה, ענינו הרואות שנשתרבו שחשוכי בנים ביותר זרזים למצות כתיבת ספר תורה. ובאמת היא מצוה כוללת מפסוק ועתה כתבו לכם.

שיטת השאג"א בפמור מצות כתיבת ס"ת בזה"ו

ונראה לבאר, דהנה בשאג"א אריה (סי' ד') כתב בזה"ל, מ"מ יכולני לפמור מדין ממצות כתיבת ס"ת בזמן הזה, משום דאפילו בימי אמוראי לא היו בקיאים בחסרות ויתירות, כדאמר ר' יוסף לאב"י בפ"ק דקדושין דף ל"מ"ד דאיהו בקיאים בחסרות ויתירות אגן לא בקיאים נזהר לשון הגמ' שם, לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה שהיו אומרים וא"ו דהתון (ויקרא יא) חצין של אותיות של ס"ת וכו', בעי רב יוסף וא"ו דהתון מהאי גיסא או מהאי גיסא, א"ל נתיי ס"ת ואימנינו מי לא אמר רבב"ח לא זו משם עד שהביאו ס"ת ומנאום, א"ל אינהו בקיאי בחסרות ויתירות אגן לא בקיאים וכו'. ע"כ, והרי ס"ת שחסר או יתר אפילו אות אחת פסולה, א"כ אין בידנו לקיים מצוה זו וכו'. מ"מ הדבר ברור דמ"מ מדרבנן חייב לכתוב ס"ת בזה"ו, מטעם אחר כדי שלא תשתכח תורה מישראל וכו'. וזכין דאיכא לאיפלוגי בין דורות ראשונים שבימי אמוראי לדורות הללו מהאי טעמא שכתבו הגאונים והרא"ש, א"כ אפילו מדרבנן במלה מצות כתיבת ס"ת בדורות הללו וכו', יעו"ש^א.

ביאור המנהג שחשוכי בנים וחזירים לקיים מצות כתיבת ס"ת

ולכאורה לכך נשתרבו שאנשים שאין להם בנים ממצויים את עצמם יותר למצוה זו של כתיבת ס"ת, דאיתא באסיפת זקנים לכתובות (דף מ' ע"א) דמצוה שאינה מפורשת בתורה אינה דוחה את המפורשת בתורה. ולפי טעם הרא"ש דלכן אין נזהרין בכתיבת ס"ת משום שקונים ספרי התלמוד ללמוד מהם לבניו ודוחה זה מצות כתיבת ס"ת, ועיקר המצוה המפורשת בתורה על חיוב בלימוד הוא מפסוק ושננתם לבניך וגו'.

אמנם בספרי איתא והובא ברמב"ם פ"א מהל' תלמוד תורה (הלכה ב'), כשם שחייב אדם ללמד את בנו כן חייב ללמד את בן בנו, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו ובן בנו לא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אעפ"י שאינם בניו, שנאמר ושננתם ולבניך, מפי השמועה למדנו בניך אלו תלמידך, שתלמידים קרויים בנים, שנאמר ויצאו בני הנביאים וכו'. הרי מצות למוד אחרים אינה מפורשת בתורה רק מפי השמועה למדו, ואינה דוחה מצות כתיבת ס"ת המפורשת בתורה.

א. להבהרת הענין נביא תוכן דברי השאג"א שם. הגאונים והרא"ש ז"ל ס"ל דגם בזמננו יש מצוה מזה"ל לכתוב ס"ת, אלא שנדחה מחמת החיוב לקנות ספרים וללמד בהם תורה לבניו. והשאג"א שיטה אחרת לו וס"ל דכין דלא בקיאים אנו בחסרות ויתירות אין חיוב מצוה זו בזמננו מזה"ל, אמנם מדרבנן אכתי איכא חיוב לכתוב ס"ת כדי שלא תשתכח תורה מישראל.

הגאון רבי אריה ליב יפה וואלערשטיין זצ"ל

אס"ק האלשיץ יצ"ו

הגהות על שו"ע חו"מ
שנדפסו במהדורת שו"ע לעמבערג תקפ"ט

הלומד לפי תומו בשו"ע חו"מ סי' קמ"ו, ורואה על הגליון הג"ה ועליו כ' **"בשם הרב דק"ק האלשיץ"**, מתפלל ומתמה מיהו הרב אשר הגה בודדת ממנו התגלגלה בתוך דפי השו"ע, מה פעולות חייו ולמה נדפס הגה אחת ממנו בתוך השו"ע.

כמו כן הקורא במכתב הידוע של הגה"ק בעל מראה יחזקאל שכתב לאביו בשבט דרכו של רבו הגה"ק רבי מנחם מענדל מרימנוב זצ"ל, ובתוך המכתב מתפאר, שזה עתה נתקרב אל החבריא קדישא של רבו ז"ע, הגאון הישיש מהאלשיץ, ובהמשך כותב שם, שאם גאון מפורסם ישיש נכבד ועשיר יכול לנסוע למוהרמ"ם, גם אביו יוכל לטרוח לנסוע לחזות בנועם ה'. ומתפלל הקורא ועומד ומשתאה, מי הוא הגאון הישיש הלזה שהמראה יחזקאל משתמש בו כדוגמא לרב מפורסם תלמיד חכם עשיר ונכבד, שממנו יקח אביו ראייה שת"ח ורבנים מפורסמים מסתופפים בצל הקודש. ואם יחוש אביו על טיירות הדרך, יקח לקח מהגאון הישיש הזה, שאף על גילו המתקדם, והיותו זקן נכבד ונשוא פנים, לא חש על כל זה ובה אל בית ה'. מי הוא זה שטרם שמע עליו ועל תורתו.

הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל, מבין הגאונים והצדיקים שהאירו פני יהדות מדינת פולין של פעם, נמצאים הרבה ת"ח שיזכרם לא באו בספרי התולדות, וברבות הימים פרטי תולדותם ומעשיהם נשתכחו.

אחד מהם הוא **הגאון הישיש המאור הגדול החריף המפורסם^א רבי אריה ליב בן ר' דוד יפה וואלערשטיין אבד"ק האלשיץ זצ"ל**. נשתדל בשורות אלו לקבץ הנה והנה איזה גרגרים על תולדותיו, וימי חייו, ואף שזעירים המה ועדיין הסתום יותר מן המפורש, את אשר לפנינו אציע לפניכם.^ב

רבי אריה ליב^ג נולד בשלהי המאה החמישית בשנות ה'ת', סביב שנת ת"ק, תדע שהרי הגה"ק בעל מראה יחזקאל זצ"ל מתאר אותו^ד בתואר הישיש, בשנת תקס"ה, נמצא שבשנת תקס"ה היה זקן מופלג. והיה מפורסם בזקנותו כי גם הגה"ק בעל ישמח משה זצ"ל מתארו

א. לשון הישמח משה ובעל בית שמואל אחרון, ראה לקמן.

ב. חלק ניכר ממה שנקבץ להלן הוא ממה שהשמיע **הגאון הישיש רבי חיים מאיר יחיאל שפירא זצ"ל אב"ד נאראל** נכד רבינו, (ולאחרונה נדפס בספרו נחלת מאיר), ומאשר ששמענו מפי **הרה"ג צמ"ס מוה"ר שלום גרשון אונגער שליט"א, ברוקלין ניו יארק יצ"ו** הנמנה על צאצאיו של רבינו.

ג. בס' לב איש להרה"ג רבי אריה ליב ריינמאן ז"ל מלעיקוואוד מצאצאי רבינו (ועל שמו נקרא) כתוב שהיה נקרא בפי כל ר' **ליבוש'ל האלשיצער**.

ד. במכתב הנעתק לקמן.

לפני הרב הק' דשם. צוה הרב על משמשו שיסע לשם, ובלילה כאשר בית המדרש יהיה רק מכל אדם, יאמר בקול גדול בפקודות הרב שיסתלק משם מיד, ובאם לאו רע ומר יהא סופו. כאשר חזר רבי יוסף ללמוד כהרגלו, שמע קול מדבר אליו ואומר "אליבא דאמת איני מפחד מהזקן הזה, אך אין רצוני בעסקים אתו, היה שלום ויותר לא אהיה כאן" ומני אז היתה המנוחה מנת חלקו.

מסופר שפעם הגיעו חסידים מעיר האלשיץ אל הרה"ק מלובלין זי"ע, כשאמרו לפני הרבי שמהאלשיץ הם באים, אמר לפניהם הרבי "ענקער רב איז דאך א מפורסם" החסידים תמחו על כוונת הרבי, והרבי הסביר את דבריו בנוטריקון "ער איז א מפיר ס"מ" שבתורתו הקדושה הוא מפיר כחו של הס"מ ^{מא}.

ו' אריה ליב נפטר בשנת תקס"ח ^{מב}.

חתנו ממלא מקומו ה"ה תלמידו ^{מב} הגה"ק ר' יעקב מנאראל זצ"ל, שמילא את מקום חותנו בעיר האלשיץ, ואח"כ תקע אהלו בעיר נאראל. תולדותיו תמצא בספר נחלת מאיר בפרטיות. ועל יתר צאצאים לא נודע לנו.

כאמור לעיל נדפסו הגהותיו של ר' אריה ליב, בתוך השו"ע חו"מ דפוס לעמבערג שנת תקפ"ט. השו"ע נדפס בשני כרכים, ועליהם נמצא כשמונים הגהות של הגאון ר' אריה ליב. בפנים במקום שעליו סובב ההגה נמצא ציון כזה (») ועל כל הגהה כתוב "בשם הרב דק"ק האלשיץ".

הגהות האלו לא נמצא במהדורות השו"ע שלפנינו, ובמהדורת לעמבערג שנת תר"כ כבר מצינו שחסר הרבה הגהות, עד שבדפוס המצוי, לא נמצא כי אם הגה א' בסי' קמ"ז ^{מב}.

אחר חיפוש בתר חיפוש להגהות האלו נמצא עותק של השו"ע דפוס לעמבערג עם ההגהות בבית הספרים בירושלים ^{מב}. ובזה אנו מחזירים אבידה לבעלי' ומגישים אנו לקהל הלומדים את הגהות האלו שהגו בהן לומדי השו"ע לפני ק"פ שנים ^{מב}. זכות ועונג מיוחד הוא למערכת להדפיס אידרא הגהות הללו, בהיות **כ"ק מרן אדמו"ר עט"ר שליט"א** נמנה על צאצאי רבינו מצד בית אבותיו זי"ע, וסדר שלשלת היחוס הוא, כ"ק רבינו שליט"א, אביו

מא. בשם הגר"ח מנאראל זצ"ל.

מב. כ"כ ר"י לעוינשטיין מסעראצק בספרו דור דור ודורשיו, וראה לעיל הע' ל"ט. בשנת תקע"ד כבר נפטר חתנו ר"י מנאראל. בעיר האלשיץ קיים בית הקברות עתיק עם הרבה מצבות ישנות, ולא נגעה בה יד חמת המציק, אמנם לא עלה בידינו כעת לברר אם מצבת ר' אריה ליב קיים.

מג. כן נראה מדברי המראה יחזקאל הנ"ל, "והוא חותנו ורבו של הרב הגדול היניק האברך המופלג אבד"ק ראדיחוב".

מד. ניתן לשער כי אחרי שנדפסו ספרי האחרונים המפורסים כגון התומים הקצות הנתיבות והגרע"א ועוד, שבכלל דבריהם דבריו, לא הרגישו המדפיסים צורך בכפל הדברים.

מה. תשואות חן לו' ראובני, על ההשתדלות להמציא לנו צילומים מהגהות, ותשוחח"ל.

מו. במהדורת פריעדמאן נדפסו קצת מן הגהות האלו דהיינו מחלק ו' (סי' קל"ט) והלאה במהדורתם, משום מה בסימנים הקודמים לא נדפסו ואולי לא היה אז תח"י.

הרה"צ מדאמבראווה זצ"ל, בהרה"צ רבי בנציון מצאנז זצ"ל, חתן הגה"צ רבי שלום ריינמאן זצ"ל אבד"ק נאראל, בן הגה"צ רבי יצחק משולם זלמן זצ"ל, חתן הגה"צ ר' אברהם מנאראל זצ"ל, בן הגה"ק רבי יעקב מנאראל זצ"ל חתן הגאון רבי אריה לייב זצ"ל.

ההגהות נעתקו בתוספות הערות ע"י נכד המחבר הרה"ג רבי **אברהם יהושע העשיל אוונער** שליט"א מטובי לומדי ביהמ"ד דחסידים באבוב וויליאמסבורג יצ"ו, ישרלם ה' פעלו ותחי משכרתו שלימה.

ס"ם מ"ז בש"ך סוף סק"ט. הא כתבו התוס' פ' אל"ו מציאות ריש דף כ"ט (ו"ה ו"ו) דהמפקיד מעות אצל חברו אפילו אותן מעות עצמן הן בעין אינו צריך להחזיר לו הם עצמן. נ"ב ע' בתוס' שם דמוכח להיפך ע"ש. וכבר השינו הגאון חכ"צ בהגהותיו לספר מ"ז בס' ע"ג סעיף י"ט ע"ש"י.

סימן מ"ח ש"ך ריש ס"ק ב'. ע' עיר שושן וכו' דאפשר דאפילו מבני חרי לא גבי, ובסמ"ע האריך להשיג וכו', שוב מצאתי בריב"ש סי' שפ"ב כתב ג"כ בפשיטות דשטר שנמחל שעבודו לא גבי בו כלל אפילו מבני חרי מחמת השטר וכו'. נ"ב וכן נראה מדברי בעל דח"מ [פכ"ג מהל' מלוה ולוה ה"א] ובעל גידולי תרומה ושער נ"ז ח"א אות ב' שםביא הש"ך לעיל סי' מ"ג ס"ק ט"ז, ודלא כסמ"ע.

סימן מ"ט בסמ"ע ס"ק ב'. דאף שיכירו שם המלוה, שמא מלוה זה יערים ויתן שובר זה ליד לזה דאיש אחר ששמו כשם מלוה זה, נ"ב דבריו תמוהים, וע' בספר או"ת מ"ש בזה פ"ח.

שם בש"ך ס"ק י'. ואין להקשות לימא מתחלה לא הייתי יודע ששטר כזה אינו כלום. נ"ב ר"ל דנימא אפילו באין בו קנין נמי אין מוציאין זה על זה דלימא מתחלה לא ידעתי וכו'.

שם. והוא אינו יודע מה ששינוי שאין יכול להוציא שטר ששמו כשמו. נ"ב דבריו תמוהים, וע' באו"ת שכתב להגיה ברשב"ם וכצ"ל; והוא אינו יודע, משום הכי שינוי שאין יכול בו, ומ"ש והוא אינו יודע, ר"ל שחברו יוסף בן שמעון לא ידע מזה שזה הלך לסופר לכתוב לו שטר, והוא נכון.

שם סמ"ע ס"ק כ"ב. ע' בטור מש"כ ע"ז והב"י דחה שם דבריו וכו' ובפרישה ודרישה כתבתי טוב טעם לדברי הטור. נ"ב עמ"ש הסמ"ע גופיה לעיל סי' מ"ב ס"ק (ג) וכ"ג, דלא מהני שובר ששינוי ספק, נגד שטר מבורר, וזמזח] היה נראה אדרבה כמ"ש המחבר, ודו"ק.

מו. וכן השיג הגאון ר' עוזר בהגהותיו על השו"ע כאן, וע"ע פ"ת סי' רצ"ב ס"ק ג'.
מת. וע"ע נתדה"מ כאן.

פֿלפֿלאַ חריפתא מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

בסוגיא דהשוחט בסכין ונמצאת פגומה (חולין י.)

[גדרי דין חזקה דמעיקרא]

נאמרה במתיבתא עין חיים - יום ה' פרשת קרח, כ"ח סיון תשע"ג לפ"ק

סברא זו, דהכא מהני חזקת בדוק שיש על הסכין, ולכאורה כוונתו דכיון שהספק נולד על הסכין אזלינן בתר החזקה שיש על הסכין, והרי הסכין יש לה חזקת בדוק, וא"כ ליכא למפסיל הבשר מכח חזקת אבר מן החי של הבהמה, משא"כ בספק טבילה שנולד הריעותא על האדם אזלינן בתר החזקת טומאה שיש עליו, ולא בתר חזקת המקוה.

והנראה לבאר ביתר דברי הר"ן, וגם לבאר היטב פלוגתת רב הונא ורב חסדא, להבין סברת רב הונא למה סובר דאף שנולד הספק בסכין מ"מ משגחינן גם על חזקת איסור דבהמה לקבוע איסור על ידו, וסברת רב חסדא למה סובר דמוקמינן לה אחזקת בדוק דסכין כיון שהספק נולד בסכין ולא אזלינן בתר חזקת איסור דבהמה.

[ב. והנה הא דאמר רב הונא דפסלינן לה משום שיש עליהם חזקת איסור, עפ"י פשטות הוי רק ספק איסור מכח ב' חזקות הסותרים זו את זו, כלו' דר"ה ס"ל דאין להכשיר מכח חזקת בדוק דסכין, שהרי עכ"פ איכא נמי חזקת איסור דבהמה, וממילא איסור מכח ספק. אולם מבואר בראשונים דהוי ודאי איסור כיון דאיכא תרתי לריעותא, דהיינו שהחזקת בדוק של הסכין איתרע שהיא פגומה לפניך, וגם יש כנגדה החזקת איסור של הבהמה. והסבר הדבר דבתרתי לריעותא

א. בגמ' (י.) איתמר השוחט בסכין ונמצאת פגומה, אמר רב הונא אפילו שיבר בה עצמות כל היום פסולה חיישינן שמא בעור נפגמה, ורב חסדא אמר כשרה שמא בעצם נפגמה, בשלמא רב הונא כשמעתיא [דאמר לעיל (ט.) בהמה בחזקת איסור אמ"ה או איסור עשה דאינו זבוח עומדת עד שיודע לך במה נשחטה, והכא יש ספק בשחיטה ולכך מוקמינן לה אחזקתה], אלא רב חסדא מאי טעמא, אמר לך עצם ודאי פוגם עור ספק פוגם ספק לא פוגם, הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי. מתיב רבא לסיועיה לרב הונא, טבל ועלה וכו', והא הכא דודאי טבל ספק הוה עליה ספק לא הוה עליה וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי וכו', [ומשני הגמ'] סכין איתרעאי בהמה לא איתרעאי.

הא דאמר בגמ' לתרין דברי רב חסדא סכין איתרעאי בהמה לא איתרעאי, פירשו רש"י ז"ל (ד"ה בהמה) והתוס' (ד"ה סכין) בתירוצם השני, דהיינו מכח הסברא דבריש הסוגיא דאין ספק מוציא מידי ודאי, ומסקינן הכא דיסוד זו לא נאמרה רק היכא שלא שנולד הספק בגוף הנידון. אמנם התוס' בתירוצם קמא מפרשים שהוא שינויא חדתא בסברת רב חסדא, ואינו מכח היסוד דאין ספק מוציא מידי ודאי, אבל אינו מבואר בדבריהם הסברא בזה. ובר"ן (ב: מדפי הרי"ף) איתא לבאר

נתקי ז"ל שפיגעלגלאס ראב"ד בווארשא ותלמיד
החמדת שלמה ז"ל) בחי' שם עמ"ס חולין].

ו. **אמנם** אחר התבוננות בדבר הוקשה לי,
אהא דאמרנו דפליגי הראשונים
היכא שנאבדה הסכין אי נחשב הספק על
הסכין או על הבהמה, דלהרמב"ן ז"ל
הו"ל הספק בהבשר ולשאר ראשונים ז"ל
הוי ספק בהסכין, אבל היכא שנפגמה
הסכין הוי הספק על הבשר לכו"ע, דהנה
לכאורה י"ל דגם בנפגמה נוגע הספק
להסכין, דהרי בעת שעדיין עמד באמצע
שחיטה תיכף כשחתך את העור נולד
הספק בהסכין אם היא כשרה עתה
להמשיך לשחוט בה דשמה נפגמה בעור,
וא"כ כיון שהספק נוגע להסכין מוקמינן
לה אחזקת כשרות דסכין ונקטינן בודאית
דהסכין אינה פגומה, ונמצא שגמר
השחיטה בסכין כשרה.

מיהו יש לדחות סברא זו, דמבואר
בראשונים [עיי' בר"ן ז"ל] דהיכא
שהסכין נמצא לפנינו צריך בדיקה גם
אחר השחיטה ולא סמכינן על החזקה,
דכל היכא דאיכא לברורי מבררין, וא"כ
קודם השחיטה כאשר נחתכה עור הבהמה
עדיין לא אוקמינהו להסכין על חזקתה,
דהא עדיין צריך לבדוק אותה לאחר
השחיטה עכ"פ מכח כל היכא דאיכא
לברורי, ורק היכא דנאבדה או שנמצאת
פגומה לאחר השחיטה אז מתחיל להיות
לנוגע לנו ספיקא דהאי סכין מהו, דהרי
שוב לא שייך לברורי אז שוב שפיר איכא
למימר דאין הספק נוגע אלא על הבהמה,
שהרי אין הסכין לפנינו או שהרי היא
פגומה, והבן.

ז. **ואפשר** לומר, דהנה בהא דאמרין
דכל היכא דאיכא לברורי
מבררין אף במקום חזקה יש כמה דיעות

בזה, יש הסוברים שהוא דין דרבנן
לכתחלה, וי"א דאף בדיעבד אמרו רבנן
הכי, וי"א שהוא מדינא דאורייתא, ונודע
מש"כ במג"א ריש הל' ציצית (סי' ח'
סקי"א) על הא דצריכים לבדוק הציצית
קודם שמברכים עליו ולא סמכינן על
החזקה שהוא כשרה, עיי"ש מה שהביא
בשם הב"ח, והוא כתב דהיינו משום דכל
היכא דאיכא לברורי מבררין [ובהל' פסח
(סי' תל"ז סק"ד) סותר המג"א לדבריו דכאן
(עי' מחה"ש שם בהל' ציצית)].

והא דאמרי' דאף מדאורייתא כל היכא
דאיכא לברורי מבררין, כשלמדנו
אצל הגה"צ האדמו"ר רבי יעקב יוסף
שליט"א אבד"ק בית חיים יהושע
[במתיבתא עץ חיים, שנת תש"ל-תשל"א]
הגיד לנו סברא בזה, דתלוי אי חזקה הוי
בירור או שהוא דין. והוא עפ"י הרשב"א
(קידושין סו.), אהא דאמרין בכתובות (כב.)
שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת,
שנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא
נתגרשה, הרי זו לא תנשא ואם נשאת לא
תצא, ופרכינן מכדי תרי ותרי נינהו הבא
עליה באשם תלוי, ומשני דאיירי כשנשאת
לאחד מעדיה ובאומרת ברי לי. והקשו
שם התוס' (ד"ה הבא עליה), דהלא בחטאת
קאי כיון שיש עליה חזקת אשת איש.
וכתב הרשב"א ליישב, דכיון שנשאת לא'
מעדיה והוא אומרת ברי לי לא שייך
אצלם חזקת אשת איש, יעו"ש. וביארו
האחרונים את דבריו, דס"ל להרשב"א ז"ל
דכיון דכל ענין חזקה משום הנהגה ודין
היא ולא משום בירור, וא"כ הא דנקטינן
דאסורה לעלמא הוא משום דתרי ותרי
ספיקא הוא ומוקמינן לה אחזקתה, אבל
לגבי העדים והאשה עצמה כשאומרת ברי
לי לא שייך לומר דמוקמינן לה אחזקתה,

הרב עבי אורטנער

כולל דחסידי בעלזא, ברוקלין ניו יארק יצ"ו

קדירה לבישול אימי Slow Cooker המהודר לשימוש בשב"ק

מנהג אכילת חמין בשבת קדושו

שאל"כ לא היו הראשונים מפליגים במעלתו כל כך.

מנהג יסודי זה אכן גרם לשאלות רבות בדינים והלכות שונות בנוגע לבישול המתחיל בערב שבת ומסתיים בשבת עצמה, והינו שנוי במחלוקות הלכתיות סביב שלושה שאלות. כמובן שעצם העובדה שמתחיל הבישול לפני שבת ומסתיים בשבת אין בו איסור כלל, וכמבואר בסוף פ"א דשבת ולהלכה בריש סי' רנ"ב, אבל השאלות הם: האם מדובר בהשהיה המותרת או בהטמנה שנאסרה. ואם מדובר בשהיה וחזרה כיצד זו אמורה להיעשות לפני שבת ולאחר שבת.

ובקצרה: הלכות הטמנה מבוארות בעיקר בסימן רנ"ז ורנ"ח ט'. ומתחלקות בין דברים המוסיפים הבל האסורים להטמין בהם גם לפני שבת משום גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלים ויחתה. ובשבת גם בדברים שאינם

א. מקורו של מנהג אכילת חמין בשבת מובא כבר בראשונים וכמבואר בספר העיתים לר' יהודה הברצלוני שמשום המלחמה בכת הצדוקים הבייתוסים והקראים שמאסו בתושבע"פ ולפי שיטתם פירשו את הפסוק לא תבערו אש בכל מושבותיכם שאסור שתהיה מציאות של אש בבית ישראל, ועל כן היו מוכרחים לאכול את כל המאכלים קרים, וכדי להוציא מדעתם תיקנו לאכול חמין ויהי מה. ולשון בעל המאור 'תקנת רבותינו לענג את השבת בחמין וכל מי שאינו אוכל חמין צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין, ולהזמין ולבשל ולהטמין ולענג את השבת ולהשמין, הוא המאמין, וזוהי לקץ הימין, והעתיקו הרמ"א בסוף הלכות הטמנה. והמעניין הוא שבליקוטי מהרי"ח, כתב שברור לו שיש איזשהו סוד במאכל זה מלבד המפורש בראשונים הנ"ל,

הרב חיים ראטנער

דובניץ, בעמח"ס שערי חיים אלעד יצ"ו

בדין נצרר הדם ובדין מיעוט המצוי

בדבר ה"קול קורא" לנשי ובנות ישראל שצריך להקפיד ולבדוק את העופות המלוחים הנקנים בחותמת כשרות מצרירות הדם, "ובלא זה אפשר להגיע למצב שכל המאכל יאסר" וכו' וכו'.

הנה מכיון שבקול קורא רב הסתום על הנגלה וצריך לכל הפחות כמה דפים או קונטרס מיוחד לבאר את ההלכות בזה, וגם להתרגל במראות הדמים שבזה, ולדאבונינו עקב שינוי סדרי השחיטה והמליחה שכמעט ואין רבנים שנשאלים ומתמחים בזה אין זה פשוט להפקיע את החזקת כשרות שיש לעופות עם הכשר מהודר, ובפרט בנוסח כה חריף שיש פעמים שהמאכל כולו אסור באכילה.

ובדבר הטענה דאיכא מיעוט המצוי של צרירות הדם הנה בטרם אכתוב בס"ד את דין חיוב בדיקה במקום דהוי מיעוט המצוי צריך להקדים את דיני נצרר הדם הנוגעים לנידון דידן.

איתא בגמ' חולין (צג ע"ב) ובפסחים (עד ע"א) "אומצא דאסמיק" ומוסיף ומפרש הרא"ש "מחמת מכה" שהוכתה הבהמה "מחיים" ונתקבץ שם הדם והאדים הבשר ע"כ וניכר שהדם נצרר בתוכו, ר"ן (לא ע"ב מדפי הרי"ף) חתכה ומלחה אפילו לקדרה נמי שפיר דמי, וכ"ה להלכה בשו"ע (סימן ס"ז סעיף ד') וז"ל נצרר הדם מחמת מכה אסור לבשלו עד שיחתוך המקום וימלחנו יפה ובטור כתב בטעם הדבר שמלח אינו מועיל למקום שנצרר שם הדם, הוא "שכיון שנצרר הדם

אין לו פתח לצאת עד שיחתוך בו" ולפי טעמו של הטור דטעם החיתוך הוא כדי שיזוב הדם, אין צריך להסיר את האדמומית שבבשר, אלא רק לחתכו, וכן מבואר מלשון הגמ' והשו"ע דמהני חיתוך גרידא ואין צריך להשליך את הבשר האדום, וכ"ה בפר"ח (סק"י) וז"ל ודע שכל שצלאו או חתכו ומלחו לקדירה כדינו אפי' לא הלך מראה אדמומית שבו שרי וכמ"ש הרשב"א בת"ה דף עג ע"ב, ועי' בדרכ"ת (סק"ק ל"ב-ג') שמביא כן מהאחרונים, ומוסיף מהדעת תורה, שאם נצרר הרבה, עד שיהא נפוח כעין מכה טריה, אז אסור משום מיאוס, ועי' בשו"ת שערי חיים (ח"א סימן צ"ט) שכ' להוכיח מכמה גמ' דכל שאינו בעין בפני עצמו ולא נמאס בעיניו [כגון כדורים העשויים מדם] ליכא משום בל תשקצו, וכ"כ בחכ"א (כלל ל"ח סעיף ג') וע"ע באגרו"מ יור"ד (ח"א סימן ל"א) ונפק"מ לנידון דידן אם יטחון את הבשר וזה לא יהיה ניכר בעין ולא נמאס בעיניו דשרי.

והנה מלשון הרא"ש בפשיטות משמע דכל דיני נצרר הדם הוא בדוקא שהוכתה הבהמה "מחיים" אולם אם היא הוכתה לאחר שחיטה אין לזה דין של נצרר הדם, וכ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת להגרש"ק ז"ל תליתאי (סימן קי"ט) ומדייק כן מלשון השו"ע דכ' נצרר הדם "מחמת מכה" ומוסיף וז"ל לאפוקי סברת הר"ן שהביא הרמ"א בהג"ה סי' ס"ז ואף הר"ן לא אמרה רק לחומרא ע"כ, וכוונתו דמהא

הרב מתתיהו מרדכי דינקעלס

הרב נתן נחמיה זיידמן

כולל בית יחיאל יהודה, לאס אנדזשעלעס יצ"ו

בירור למעשה בשערוריית חנות הבשר "דאהיני כשר מארקעט" בלאס אנדזשעלעס

שאלה: קצב א' (מ. ע. מ.) שאיננו שומר תומ"צ, בעל החנות "דאהיני כשר מארקעט" ברחוב פיקו, מהמקולין הגדולים בעירנו לאס אנדזשעלעס (ויש אומרים 50% מבשר כשר בעירנו עבר דרך המקולין שלו) נתפס במכירת בשר המובא מבחוץ שאין ידוע מה מצב כשרותו, אם טריפה או שאינו מהודר.

[והנה קצב זה נתפס כבר לפני כשלושים שנה בעיר לאנג-ביטש כשהוא מכניס לחנותו בשר טרפה ודאי, ואז הסירו ממנו ההכשר. לאחר זמן פתח חנות בעירנו, וקיבל ההכשר בתנאי שיהיה לו משגיח תמידי. בתחלה החזיק בחנותו בשר גלאט כשר וגם כשר שאינו גלאט, ובמשך השנים חייבו אותו ההכשר לסלק את שאינו גלאט (שחשדו שמחליף ביניהם)].

בחודשים האחרונים מרננים עליו שאוסף ארגזים ריקים עם חותמות כשרות, מהאשפה של שאר החנויות. כמו"כ רננו עליו שמוכר במחירים נמוכים ביותר, וגם מעולם לא חסר לו מין בשר שחסר לפעמים אצל הקצבים האחרים (למשל עופות בלי עצמות - בואנלע"ס טשיקע"ן) ויש לו כמויות גדולות מהמין בשר הנ"ל, שמעורר חשד. חוקר פרטי (פרייווע"ט אינוועסטיגייטע"ר) יהודי (ואומר ששומר על כשרות) שעקב אחריו כמה חודשים, מספר, שהכניסה האחורית (ששם מגיע הבשר) לחנות מוסתרת תמיד במשאיות, וכשנכנס מאחורי המשאיות הזעיק הקצב מיד את המשטרה - הוכחה ברורה שמסתיר דברים. החוקר גילה שמדי פעם שולח שליח לחנות של גיסו שהוא ג"כ קצב (במרחק יותר משעה נסיעה), וגיסו מוכר באופן רשמי בשר של "אגרי" שאינו גלאט ו"היברו נשיונאל" שעוד יותר גרוע מזה. לחנות של גיס זה אין שום הכשר וגם (לכאור) איננו שומר תומ"צ כך שא"א לסמוך ע"ז כלל.

העוקב גילה שהשליח מכניס לחנות של גיסו הרבה (בערך כ' ארגזים בפעם אחת) ארגזים ריקים עם חותמות כשרות. אח"כ יוצא הגיס עם ארגזים מלאים למכונת שלו, ואח"כ באיזה חני' אחרת נפגש מ. הנ"ל עם גיסו ומוציאים הארגזים ממכונת של הגיס למכונת של מ. הנ"ל. מעשה זה חזר ע"ע פעמים רבות ויש הרבה וידאו'ס מהמעשה הנ"ל עם הגיס. החוקר ראה מדירה מול החנות ברחוב פיקו, שכשהמשגיח תמידי יצא לתפלת שחרית אחרי שבדק שהכל כשורה, מסמן הקצב לפועליו להכניס הארגזים הנ"ל מהמכונת לחנות. למעשה בוודאות גמורה (ויש וידאו מוקלט מזה) רואים רק את יום חמישי כ"ה אדר תשע"ג שהגיעו לחנות בערך מאה ארגזים כשרים ואח"כ לכל היותר עשרים (ולכה"פ ששה) ארגזים מהגיס הנ"ל.

הרב משה דוד עבי סג"ל לנדא

ביהמ"ד דחסידי באבוב, אנטווערפן יצ"ו

בענין מילת תינוק שהוא ירוק

מקורו בש"ס

איתא בגמ' שבת (קלד.) דתינוק שהוא ירוק סכנה הוא למולו, וז"ל הגמרא (עם פירש"י): ואמר אביי אמרה לי אם האי יונקא דסומק (כל בשרו אדום), דאכתי לא איבלע ביה דמא (בבשרו, דעכשיו כל דמו מצוי בין עור לבשר, וכשמוהלץ אותו יוצא כל דמו), ליתרחו ליה (ימתינו מלמולו) עד דאיבלע ביה דמא, ולימהלוה.

דירוק, ואכתי לא נפל ביה דמיה (לא בא בו דם, ומתוך כך חלש הוא ואין בו כח, וממהר לחלוש ולמות), ליתרחו עד דנפל ביה דמיה, ולימהלוה.

דתניא, א"ר נתן פעם אחת הלכתי לכרכי הים, ובאת אשה לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתיו שהוא אדום, אמרתי לה המתניני לו עד שיבלע בו דמו, המתנינה לו עד שנבלע בו דמו, ומלה אותו, וחיה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי.

שוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא, ובאת אשה אחת לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו

לפני, ראיתיו שהוא ירוק, הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית (תרתי לגריעותא, חדא דאי מהיל ליה לא נפק מיניה דמא, והטפת דם ברית מצוה^א, כדכתיב (זכריה ט) גם את בדם בריתך, ועוד דמסוכן הוא, ומשום חולשא, שלא נוצר בו עדיין דם), אמרתי לה המתניני לו עד שיפול בו דמו, והמתנינה לו, ומלה אותו, וחיה, והיו קורין שמו נתן הבבלי על שמי, עכ"ל הגמרא.

היוצא לנו מדברי רש"י ז"ל בסוגיא זו דבתינוק ירוק יש בו שני סיבות שלא למולו: א. שלא נוצר בו עדיין דמו, ולכן חלש הוא ואין בו כח לסבול המילה, ויכול להסתכן ולמות. ב. שלא יצא דם ע"י המילה, והטפת דם ברית מצוה הוא, שנאמר גם את בדם בריתך. ולהלן נדון עוד בדברי רש"י אלו.

איזה צבע נקרא ירוק

הנה בכמה מקומות בש"ס ופוסקים איתא כמה וכמה דינים בנוגע למראה ירוק, ובכל המקומות ההם^ב דנו בו הראשונים והאחרונים איזה מראה נכלל תחת השם ירוק, כגון במסכת סוכה (לא:)

א. עי' בשו"ת משכנות יעקב (יר"ד סי' ט"ג) שכתב דנ"ל טעם נכון מנין לנו דהטפת דם ברית מצוה, דאיתא ביבמות (עא.) דתושב ושכיר דפסח אתי לאתויי גר שנתגייר מהול וקטן שנולד מהול וקסבר צריך להטיף ממנו דם ברית. ולכאורה קשה דאטו איצטריך קרא לרבוויי ספיקא, דהיינו מחשש ערלה כבושה, אלא ודאי שהטפת דם ברית מצוה בפני עצמה היא ולכן הוצרכו למעטו מקרבן פסח, וכ' ג"כ ואומר לך בדמיק חיי בו' והוא ג"כ טעם ערבי מהול שנתגייר שצריך להטיף ממנו דם ברית כיון שנימול בגיותו אין מילתו כלום, ועב"פ צריך הטפת דם ברית, וחד טעם לתרווייהו. ב. עי' סוכה לד: הירוק ככרתי ובתוס' שם לא: ד"ה הירוק ככרתי, חולין מז: תוד"ה אלא ירוקה וכו', נדה יט: תוד"ה הירוק, ובשאר ראשונים שם.

הרב אלי' חיים שטערנבוך

דוב"ץ קהל חסידי באבוב, עיר"ק ירושלים ת"ו

בענין הבדלה על היין בתשעת הימים ובמוצאי ת"ב

[ישוב מנהג רבותינו זי"ע מכאבוב להבדיל על חמר מדינה במוצאי ת"ב]

א. בשו"ע סי' תקנ"א ס"ט י' כתב המחבר, יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין בשבת זו ויש שמוסיפין מר"ח עד התענית וכו', ומותר לשנות יין הבדלה וברכת המזון, וכתב הרמ"א הג"ה, ונוהגין להחמיר שלא לשנות יין בברכה מ"ז ולא בהבדלה אלא נותנים לתינוק, ובמקום דליכא תינוק מותר בעצמו לשנות הבדלה.

מקור הדברים הנם בשו"ת מהרי"ל (סי' ט"ו) כמובא בב"י ז"ל, ולשנות יין הבדלה משנכנס אב לא ראיתי רבותי נוהגים, וגדולה מזה אמר לי מה"ר שמואל שפירא ז"ל שדן לפני מהר"מ ז"ל שמותר לברך ברהמ"ז על כוס יין ולטועמו, והודה לו מהר"מ ז"ל, אכן לבי מגמגם בזה כיון דמדמה ליה לגדר כמו שפסק מהר"מ שצריך התרה לפי שנהג איסור (עי' הגה"מ הל' שבועות פ"ב אות ג'), גם בספר אגודה התיר לבשל דגים בחומץ משום דהנודר יין מותר בחומץ, משמע דלענין יין חשוב נדר, עכ"ל.

אולם בדרכי משה (סק"ט) מיישב המנהג ז"ל, ולי נדמה דמאחר דכבר כתבתי דמותר לשנות יין בסעודת מצוה, א"כ כ"ש יין הבדלה דהוה יין של מצוה, ואין לפקפק דליבעי התרה מאחר דהוה כמו נדר, די"ל דמעיקרא בכה"ג לא נהגו, וכמ"ש מהר"ם בהגה"מ פ"א מהל' תענית (אות א') לענין תענית בה"ב שאירע בהן ברית מילה, עכ"ל.

פי' הדברים, דאינו דומה למש"כ בהגה"מ הל' שבועות שצריך התרה, דהתם מיירי במי שרגיל לצום בעשי"ת ורצה לחזור מחמת בריאות, ובוה צריך התרה, משא"כ בברית מילה א"צ התרה כי לא נהגו לצום במקום מצוה, וא"כ ה"ה ביין הבדלה.

והמבואר בזה, דרבותיו של המהרי"ל שתו בעצמן, ומהרי"ל פקפק דכיון דיש לזה דין נדר אסור אפי' במקום מצוה [ובערוך השולחן סכ"ג כ' דאכילת בשר ושתית יין הוי איסור דאורייתא מטעם נדר, וצ"ע דבגמ' נדרים דף ט"ז מבואר דמנהג הוי בל יחל דרבנן. ועי' שו"ת אחיעזר (ח"ג סי' פ"ד) בתשובתו לכ"ק מרן אדמו"ר הקדושת ציון זצ"ל הי"ד בענין ניקור חלק אחוריים, שכ"ק מרן ז"ל נסתפק בזה שלא נהגו בו ניקור האם זה מצד החומרא או שלא היו צריכים לזה, ואפשר שלא היו להם מנקרים מומחים שיש לסמוך עליהם. והשיב הגר"ע זצ"ל דגם בספק בדין אחרים שנהגו בו איסור יש להקל כמו שכתב הברכי יוסף, והביא ראיה מדברי הרא"ש בפ' מקום שנהגו, דאינו אלא מדרבנן וספיקו לקולא. אולם יש אחרונים שנקטו דהוי דאורייתא, ואכמ"ל]. והדרכי משה מתיר, דאמנם דיש לזה דין נדר, אבל במקום מצוה מעיקרא לא נהגו, ולכן מותר לשנות יין הבדלה.

הרב חיים שלמה לערנער

ביהמ"ד דחסידים באבוב, אלעד יצ"ו

מאמר לקט בשבילי החיים

אסיפת הנחנות והליכות שמועות וציונים ממשנת רבותה"ק לבית צאנו, באבוב, ועוד
מפי ספרים וסופרים
[קיבוץ השמטות והשלמות למאמרים]

א] כלי זמר בחוה"מ סוכות

בחוברת א' (עמ' קפ"ט הערה ג') בנידון כלי זמר בחוה"מ, מנהג רבותה"ק ולמעלה בקודש
הנאה"ק מראפשיץ ומצאנו זי"ע שמנגנים בכלי זמר בחוה"מ סוכות, לכבוד
האושפזין ולזכר שמחת בית השואבה, והמנהג נזכר בשו"ת זרע אמת להגאון רבי ישמעאל
הכהן זצ"ל אב"ד מודינה*.

בס' "בספר חיים" (עמ' רל"ו) מסופר (בשם ס' שיח זקנים), שכשקבע מרן הדברי חיים זי"ע
איתן מושבו בעיר צאנו, ובתקופה ההיא התנגדו עדיין תושבי העיר אל רכם החדש
הוא רבינו. בחג הסוכות הזמין רבינו "מוזיק" [כלי נגינה] לכבוד שמחת בית השואבה,
והמתנגדים ריגלו אחרי רבינו [מחמת ההוצאה בהזמנת כלי זמר וכו']. וכשספרו לרבינו
שהעם מרגלים אחריו, התבטא ואמר, "שמחת בית השואבה ברעננט, און מוזיק שפילט,
והעולם ידברו מה שרוצים".

ב] השלמת פיוטים מיוכ"פ בסוכות

עוד שם (עמ' קצ"ג הערה י"ב) בדבר מנהג רבותינו הק' להשלים בימי סוכות הפיוטים שדלגו
עליהם בשחרית של יוכ"פ.

בס' בצל הקודש (עמ' של"ג) כתב שכן מנהג דויקוב [וראה בס' זכרנו לחיים (עמ' רנ"ב) ס"ק
מ"ז] שמיוחס להסב"ק מראפשיץ זי"ע*.

ג] שיהוי מצוה בעבודת ההכנה

בחוברת ב' (עמ' קפ"ב - קפ"ט) בענין הכנה למצות הדלקת נרות חנוכה, מתבאר שהכנת
הנרות נחשב ג"כ למצוה, ובוזה מתיישב מנהג רבותינו להשהות אף עבודת

א. יצויין, כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש הראשון זי"ע מזכירו במכתב הסכמה לספה"ק אדם ישר,
"הגאון המובהק בעל המחבר תשו' זרע אמת ז"ל", עיי"ש.

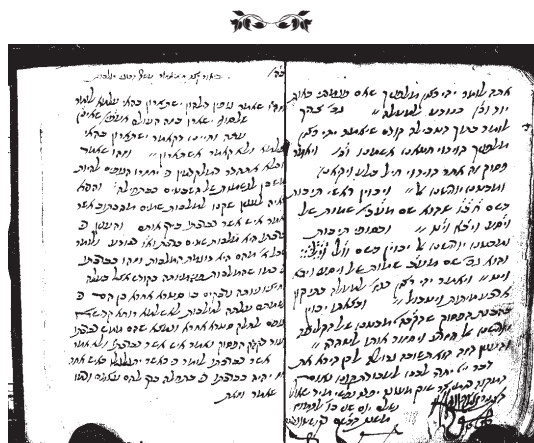
ב. ונראה שרגלים לדבר, כי נכדי מעליץ ג"כ נהגו ככה (ס' נור הקודש עמ' קצ"ז), וכן המנהג בחצרות
פשעווארסק (ס' שיח יצחק הנ"מ עמ' ק"ג), ושניהם אינן מיוצ"ח בית דויקוב, ואפשר שנובע מצאנו
ושינאווא ומקורו מראפשיץ כנ"ל.

כאמור האר"י הק' נהג למבול במקוה, ובנוסף לכך לרחוץ פניו ידיו ורגליו סמוך לשבת. ובדברי רבי חיים ויטאל מבואר שיש חילוק בין שני הרחיצות, על המבילה נאמר (שער הכוונות סב ע"ב): "וכשתעלה מהמבילה אל תנגב עצמך במטפחת כי מימי שבת צריך הגוף שישאב אותם", וכך נאמר גם בפרי עין חיים (עח ע"א, מהדורת תקמ"ה) כשהיה עולה מורי ז"ל מן המבילה לא היה מנגב עצמו במטפחת וכיוצא, כי הם מימי שבת וראו הגוף לשאוב אותן". ולעומת זאת אחר רחיצת פניו ידיו ורגליו כתב רבי חיים ויטאל שרבינו האר"י הק' הי' מנגב עצמו במטפחת (שער הכולל סב ע"ד). ובכן איש חי (שנה ב' פרשת לך לך אות יז) כתב שאף אחר המבילה מותר לו לנגב את רוב גופו, ודי בכך שישאיר אחר המבילה מקום אחד בלתי מנוגב, וטוב שישאיר בזרועותיו, (וראה גם בכף החיים סי' ר"ס אות ח').

רבי משה נ' מכיר בן דורו של רבינו האר"י הק' בספרו סדר היום (כב ע"א-ע"ב) חלק כנראה על הנהגת האר"י הק' למבול במקוה, ובנוסף לכך לרחוץ פניו ידיו ורגליו סמוך לשבת, כמבואר מדבריו: "אחר שעשה כל מעשיו וכו', והתפלל מנחה וכבר נטה השמש לערוב ייחם לו יורה של מים חמים שירחוץ בהם פניו ידיו ורגליו והוא כבוד להדר עצמו כדי להקביל פני הכלה בפנים מאירות ונקיות וטהרה. ואם אפשר לו למבול כל גופו בארבעים סאה בענין שלא יבוא לו שום נזק". משמע מדבריו שהמבילה כוללת בתוכה את ענין רחיצת פניו ורגליו.

עוד הוסיף שם בעל סדר היום: "כמה יפה ונעים כאשר היו עושים חסידים הראשונים שהיו יורדין לנהר למבול, ואחר כך יוצאין לקראת כלה ומקבלין עליהם אותה נשמה יתירה במהרה וקדושה, וכן מצינו בחסידים הראשונים שהיו מובלין עם נשותיהם כדי ליחד את לבם למקום אחד".

בקובץ הבא נבאר בעז"ה ענין מספר המבילות, וענין המבילה בערבי ימים טובים.

פאקסמיליא כתב יד המקובל רבי משה יונה תלמיד האר"י ז"ל

ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם (שם). לפי דרכי הלשון לכאורה הי' צריך לומר מלשמור, מאי לשמור. וי"ל שהכוונה לפי מה שהמחכמים מלוחים ואומרים, כצד וקשה לנו לשמור כ"כ הרבה מצוות התורה כי מספרם תרי"ג, אילו היו מעט מהמה ודאי היינו מקיימים. ונגד זה הזהירה התורה ואמרה, אפילו צוונה צדי לשמור מיעוט המצוות אין לנו רשאים לגרוע מכלל התרי"ג מצוות.

הגאון מוה"ר שמעון הלוי איש הורוויץ זצ"ל אבד"ק לייפציג^ה

עקב

ועתה ישראל מה ד' אלקיך שואל מעמך (י. יב). יתכן לפרש ע"ד הרמז והדרכת מוסר, שטמון כאן צרמו ענין הכתוב (איוב יט, כו) מצשרי אחזה אלוה, ומכח התנועות אצרי גופו יצא לידי הכרת אלקיו ית"ש. וזה יהי' שיעור הכתוב, ועתה ישראל מה ד' אלקיך, אם תרצה לדעת ולהכיר ד' אלקיך וכח מלכותו ית', שואל מעמך, תמוודע ותתגלה לך מחומרך ותחזנה עיניך אלקותו מהתנועות אצבעות ידיך.

הגה"ק מוה"ר מאיר הורוויץ זצ"ל אבד"ק דזיקוב'^ה

והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, ואהבך וברכך והרבך וגו' (ד, יב-יג). איכא למידק צארכות הלשון וכל הענין שאמר תשמעון ושמרתם ועשיתם.

גם יש לדקדק צמה שזכר אח"כ יעודי עולם הזה ותשלוש שכר טוב צהאי עלמא, הלא קי"ל (קידושין לט:) דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא, וכפי שמסיים פרשת ואחחנן שלפני' (שם, יא) ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם, ורש"י ז"ל הציא מאמר חכמינו ז"ל (עירובין כב.), היום לעשותם ולמחר לעולם הצא ליטול שכרם.

ואולם לעומת זה קשה קושיית המפורשים האין יתכן דשכר מצוה צהאי עלמא ליכא הלא איכא לאו דלא תלין פעולת שכר. וצחדא מחתא ליישז גם קו' החוקרים,

ה. מובא בשמו ס' פירושים ופשטים מרבינו יעקב מווינא ע"פ אלפי מנשה (מאגענצא תרמ"ח) דף קצ"ז בהערה.

ו. בעל אמרי נועם. הביאו בשמו הגה"צ המקובל מוהריא"ז מרגליות זצ"ל בפירוש כוכבי אור על מאמר פתח אליהו (דף כ"ה), ששמעו מרבו הגה"ק רבי אברהם שמחה מבארנוב זצ"ל ששמעו מאת דודו הגה"ק בעל אמרי נועם זצוק"ל כאשר שבת שבתו בצל קדשו.

דלכאורה הגוף הוא אשר טורח בעבודת הבורא וקיום התורה והמצוות ואילו השכל מקבל הנשמה הטהורה בעולם הבא בהתענגה בנועם ד', ולכאורה זהו נגד שורת הדין כי הגוף מתייגעת לריק ח"ו.

ויתבאר הכל כמין חומר וחומר שכוונת אומרו ז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם הוא, שאין הפירוש כפשוטו שלא יקבלו שכר המצוה בעולם הזה, אלא המכוון הוא ע"ד מה שפירשו בספרי הקודש מה שאמרו ז"ל (אבות פ"ד מ"ב) שכר מצוה מצוה, שהכוונה ששכר המצוה הוא השמחה והעליון של המצוה, ועל זה הדרך נוכל לומר לעניינינו בשינוי קצת, שהשכל עוזר מה שהאדם שמת בקיום המצוה זה אכן יקבל רק לעולם הבא, אבל תשולם השכל עזר עזר קיום המצוה יקבל האדם בעולם הזה.

ובן צדין כי השמחה אין יודע האדם העוזר אם זה נחשב לשמחה, ומכ"ש שאר אנשים זולתם, כי האדם יראה לעינים ואלקים יראה ללבב וזה מכיר רק היודע תעלומות, ע"כ לא יוכרח להיות השכל בשביל זה לעיני רואים, אבל עזר קיום המצוה שהכל רואים עשייתו ע"כ יחזו גם קיבול שכרו.

וזוה נרמז בלשון אומרו ז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, שכר"ס דייקא דהיינו השכל של שכר המצוה, דהרי יש בחינה ששכר מצוה מצוה שמקבל שמחה של מצוה, והשכל הנוסף עזר שמת בקיום המצוה זה יקבל רק לעולם הבא בעולם הנשמות.

נמצא שהכל על מקומו יבוא בשלום, כי הצטיחה הכתוב ייעודים גשמיים לשכר טוב עזר קיום מצוות התורה כי השכל בשביל גוף קיום המצוה גומלים לו כזר זהאי עלמא, וגם נמצא דליכא הלנת שכר הפועל כי השכל עזר עזר קיום המצוה מקבל תיקף בעולם הזה, וישרים דרכי ה' שגם הגוף מקבל מנת חלקה ושכר פעולתה ויגיעתה.

ובאורח זו נהלך לבאר הפסוק שהגנו בראש אמיר ולקשר תחלת פרשת עקב לסוף פרשת ואחחנן, כי פר' ואחחנן מסיים בפסוק ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם שמוה דרשו חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, ומשמע דשכר מצוה זהאי עלמא ליכא, לזה פתח הכתוב בפר' עקב ואמר, והי' עקב תשמעון, אין והי' אלא לשון שמחה, והי' הכוונה, שהכלל דלמחר לקבל שכרם הוא רק כנגד השמחה של מצוה, שאכן השכל עזר עזר קיום המצוה לא יקבל אלא בעקב ולצסוק בעולם הבא, ועל קוטב זה השמך ואמר, שלעומת זה, ושמרתם ועשיתם אותם, פי' עזר שמירת ועשיית המצוה גופא, ושמר ה' אלקיך לך את הצריח ואת החסד אשר נשבע לאבותיך ואהבך וצרכך והרצך וגו', שיתן שכר טוב וייעודים גשמיים בעולם הזה.

וירוח לן לבאר עפ"ז דברי המדרש תנחומא (עקב סי' א') שהציא עה"פ והי' עקב תשמעון וגו' את הפסוק (תהלים לא, ב) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת

לחוסים כך נגד בני אדם, ונוכל לומר כונת הכתוב, שצחינת מה רב טוֹבךְ דהיינו עולם הבא הצלחי מושג לנו הוא אשר נפנת ליראיך היינו על השמחה של מנחה הצפונה בלב, אבל פעל"ת לחוסים כך, פי' עזם פעולת המנחה, נגד בני אדם, השכר על כך ישולם בעולם הזה לעין כל רואה.

הרה"ק מוה"ר צבי אלימלך שפירא זצ"ל אבד"ק בלאזוב'

ראה

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו וגו' (יא), כו-כז). צבעל הטורים כתב שהס"ת של א'ת הברכה אשר תשמעו הוא תור"ה. והנראה ציחור הדברים, כי הנה אמרו חז"ל (קידושין לט:): שכר מנחה צהאי עלמא ליכא, וטעמא דמילתא כתבו המפרשים משום שהן בקדושי לא יאמין ואיכא למיחש פן תהיינה צרכות עוה"ז לו לפוקה ולמכשול ח"ו ועל דרך שכתוב (דברים לב, טו) וישמן ישרון ויצטט, לכן אין הקצ"ה משלם שכר לאדם בעוה"ז. אמנם הרי הצטיחו חכמינו ז"ל באצות (פ"ה מ"ח) שכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. נמצא שהמזכה אצת אחרים, כגון מי שמדפיס חידושי תורה והלכה, שפיר צדין הוא שיטול שכרו בעוה"ז, כי מוצטט לו מפי חז"ל שלא יגרמו לו צרכות עוה"ז לחטוא ח"ו. וזהו שכתוב, את הצרכה אשר תשמעו, פי' למי יאצת להעניק צרכה בעולם הזה, על זה מגלה הסופי תיבות תור"ה שהמוציא לאור חידושי תורה לזכות צם את הרבים ראוי הוא לצרכה צהאי עלמא.

כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש זצוק"ל"

בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו (יד, א). אפשר לומר צדרך הלצה, ע"פ מה שאנו אומרים ומתפללים צראש השנה (תפלת מוסף), היום הרת עולם היום יעמיד צמשפט כל יצורי עולמים אס כצנים אס כעצדים אס כצנים רחמנו כרחס אצ על צנים ואס כעצדים עיינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו, ומשתקף מזה שאנו כמסופקים אס אנו צנים למקום או עצדים. וצנוהג שבעולם אס אדם מסופק צדצר הוא אזי צעת עיינו הוא מחכך עצמו ומתגודד, והוא ע"ד הכתוב (איוב ב, ח) ויקח לו חרס

ז. בעל צבי לצדיק. ד"ת אלו השמיע ליל שב"ק פ' עקב שנת תרע"א. נעתק ממכתב כת"י הגאון מוה"ר אלעזר הלוי ברוממער זצ"ל ראבד"ק סאניק ששבת בצל קדשו על שבת ההוא. נשאר לפליטה מאוצר כתביו המרובים של הראב"ד סאניק והגיע לידינו מאוצרו הטוב של בנו הרה"ג הישיש מוה"ר יהודה יהואל שליט"א. יתברך בעוז ותעצומות וינוב בשיבה טובה.

ח. נעתק מס' מתוק מדבש (ח"ב, בהקדמה) להרב דוד דוב בעריש מייזליש-גוטטער ז"ל מאושפצין-ברוקלין, שכן הגיד לו כ"ק מרן ז"ל כאשר נתן לו הסכמתו להדפסת הספר.

הרב יהודה אריה מרקסון
 כולל להוראה צדקת אפרים, בית שמש יצ"ו

תעלומת 'החכם המרשים' ופתרונה

זמן לא רב לאחר שנתחבר, כבר היה ספר ארבעה טורים של רבינו יעקב בן הרא"ש לחיבור ידוע ומוכר. ולא רק באשכנז, מקום תפוצתו הטבעי, אלא גם בספרד ובשאר ארצות המזרח התפרסם וכבש את מקומו כספר הלכה סמכותי. תעיד על כך העובדה שבראשית שנות הדפוס כבר נדפסו עשרים מהדורות, לפחות, של ספר 'ארבעה טורים'. אמנם, עדיין לא הפך החיבור לספר ההלכה הבלעדי, הפוסק האחרון שעל פיו יישק כל דבר. בין הגורמים שתרמו לכך, ניתן למנות, שהמחבר לא ציין מראי מקומות לספרו, לא כלל את כל השיטות בכל סוגיא וענין, ולא תמיד נתן טעמים לדבריו. כמו כן, במשך כמאתיים שנה מאז נתחבר, לא בא בדפוס כל פירוש או חיבור על הטור. מעטים בין החכמים בכלל עסקו בענין זה. באשכנז, למשל, היחיד (באותה תקופה) שנדפסו ממנו דברים על הטור, היה הג"ר אברהם ב"ר אביגדור מפראג, שהדפיס באויגסבורג בשנת ש', מראי מקומות ופירוש המילות לטור^א. עד שבא מרן רבי יוסף קארו זצ"ל, בחיבורו האדיר והמפורסם 'בית יוסף', והפיץ והודיע בעולם את טיב תורת ה'טור', ע"י שעשה לה אונים, הרחיב במקורות ובטעמים, ציין מראי מקומות, השלים את אשר לא הביא ה'טור', ולעתים אף השיג עליו. לפעמים הסתייע או הוסיף נופך מדברי הראשונים או הפוסקים שקדמוהו ואפילו מחכמי דורו. על אלו האחרונים נמנה 'החכם המרשים'.

על מנת להבהיר את הנושא, חשוב לברר את זמן חיבור ה'בית יוסף'. ראוי לציין, כי מרן המחבר עצמו, כבר כתב בסוף חלק חושן המשפט 'כי התחלתיו באנדרינופלי שנת רפ"ב, והשלמתיו בעיר צפת אשר בגליל העליון תוב"ב ביום ד' י"א לאלול שנת בק"ר אור, ונתעסקתי עוד בהגהתו ובמהדורא תנינא עד שנת די"ש'. כמובן מאליו, ארבעת החלקים לא נתחברו יחדיו. הסדר היה: אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר, חושן המשפט. אף לדפוס הביא המחבר לראשונה את חלק או"ח (וויניציא שנת שי-שיא).

כיוצא בזה, ההגהה והמהדורה תנינא, לא נעשו לכל החלקים יחד, כי אם בזה אחר זה, כסדרן. תעיד על כך העובדה שמרן זצ"ל אומר (כנ"ל) שהתעסק בהגהה ובמהדור"ת

א. פירושו המלא והארוך של רבי אברהם מפראג נדפס רק לחלק אורח חיים של הטור. אך קיצור מפירושו יחד עם הגהותיו נדפס באותה שנה עם כל ארבעת חלקי הטור. ואגב, בקשר להוספת מראי מקומות לטור, רבי אברהם מפראג לא היה הראשון בענין זה, קדמו לו מדפיסי הטור בקושטא בשנת רפ, שהוסיפו לטור 'מורה מקום בתלמוד'. מכל מקום, בפירושו ודאי שהיה ראשון. בתהליך זה, השתלשלותו וסיבותיו, עסק בהרחבה מ. בניחו בספרו 'יוסף בחירו' (עמ' שלה ואילך). שם גם סקירה מפורטת על הפירושים שנתחברו על הטור בזמנו של מרן ולפני כן, מידת התפשטותם והשפעתם על חיבור ה'בית יוסף', והיבטים נוספים בסוגיה.

הרב חיים מנחם מנדל גיטמאן

ע"ה"ק ירושלים תשכ"א

תורתו של רבינו החכם צבי זי"ע (מאמר ב')

ברזל בברזל יחד - פולמוסים ומו"מ בהלכה עם גדולי דורו

בוצין בוצין מקמפיה ידוע - פולמוס הראשון בימי נעורים

כפי שהבאנו בחלקו הראשון של המאמר (שנדפס בקובץ עץ חיים חוברת י"ח, אלול תשע"ב), שעוד בנעוריו היה מעורב בפולמוס המוזכר בשו"ת לב שלמה אודות שני שותפים שנעשו אפוטרופוס ליתום, וכשנפטר אחד מהם ומינה בצוואתו "נאמן", ובו הביע רבינו דעתו בהלכה נגד דעת זקינו הג' בעל שער אפרים, וזה עוד בטרם מלאו לו ח"י שנים ולפני שהתאמן בכתיבת שאלות ותשובות בהלכה.

והנה הקרה ה' לפני ספר שו"ת כרם שלמה להחכם הג"ר שלמה אמארייליו"א ידיו נעוריו ואחד דמן חברי"א של תלמידי מה"ר אליהו קובו, בו מופיע בחלק חו"מ סי' א' תשובה הדין בפולמוס הנזכר בענין האפוטרופוסים, ובראשו הוא נושא את התאריך של שנת ת"ל (ה'תל"ו), ותוך כרי דבריו הוא מביא את דעתו של רבינו בענין זה ומוסיף עליו דברי שכת כהנה וכהנה: "הלא גם כס דבר החכם השלם אב בחכמה ורך בשנים כריע כאח לי עמרת צבי נר"ו נכספא וגם בלתי נפשי להשתעשע בדבריו דברות קודש חילולים מתוקים מדבש... זה כתבתי בדרך משא ומתן ולפילפולא בעלמא ולהשתעשע בדברי החכם השלם עמרת צבי נר"ו...". ע"פ כל זה, וכפי המשתקף משו"ת כרם שלמה הנ"ל יש לשער שהתשובה הנזכרת, מחדש ניסן ישעני"ו (תל"ו) לפ"ק ואינו נמצא כהיום תחת ידינו, שנתלווה אליו תפילה קצרה בזה"ל: "בכבודו יע"א, כ"ה זה הפסק הראשון שחברתי אני צעיר בבית יעקב בחדש ניסן ישעני"ו (תל"ו) לפ"ק, ומי שזכנו לעשות זה הפסק הוא שזכנו לעשות פסקים וספרים הרבה עד אין סוף, ויפתח לבי בתורתו הרחבה, וישם בלכנו אהבתו ויראתו ויתקע תורתו בלכנו, אמן"ז, והוא הראשון מהשו"ת שכתב הוא בענין האפוטרופוסים הנ"ל.

א. בשם הגדולים מערכת גדולים בערכו: "מה' שלמה אמארייליו רב א' מרבני שאלוניקי חבירו של הרב החסיד מהר"ר יוסף קובו חיבר שו"ת כרם שלמה וקונטרס עוללות הכרם בשו"ת תורת חיים למהר"ח ש"ח"ג וס' פני שלמה דרושים נחמדים ובנו הרב חיבר דבר משה ג' חלקים. הלכה למשה ב' חלקים וספר יד משה", ורחאניס בס' קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם ח"ד פ"ד 221 כתב שנו"ל בערך בשנת ת"י והתחנך בישיבת מוהר"א קובו ובגיל כ"א החל לעסוק בהוראה. ושם בפ"ג עמ' 121 כתב, שפסקי מורו ורבו מוהר"א קובו היה מונחים תחת ידו אשר הורישם לבנו משה ובשנת תצ"ח מסרו לנכדי מוהר"א וידפיסום בקבץ הנקרא שני מאורות הגדולים.

ב. כן הביא והעתיק בתולדות יעב"ץ - אמסטרדאם תרכ"ט, לר' אברהם חיים וואגנה בנספח "הערות" הערה 65, וכתב שבאוצר הספרים שבאמסטרדאם נמצאו איזה חידושי תורה מעצם כ"ק,

השלם כמהר"ר צבי אשכנזי נר"ו איננו פה העירה" ותשובתו היתה להתיר החרם אם יתנהג מן היום והלאה כראוי.

ביהכנ"ס הישן בשאראי בו כיהן רבינו

העדרת רבינו מן העיר שאראי בשנת תמ"ח לא היתה כנראה פעם הראשונה, בין הכתבים המצורפים לתשובה הראשונה הנ"ל שכתב בצעירותו בשנת תל"ו, היה בנמצא גם חידושים "בבילוגראדו שנת התמ"ז בחדש אייר", אך כאמור גם הם נעלמו ביחד עם התשובה הנ"ל.

ככל הנראה חזר רבינו לשאראי בחודשי אב או אלול תמ"ח כשבפתע פתאום נשמע קול מלחמה והנסיד לודוויג מבאדין הולך וקרב, וימהרו היהודים לצאת משאראי טרם בא העיר במצור או פנה רבינו משם לעיר ראגווא היושב על חוף ים האדראטי ובחודש תשרי תמ"ט עבר ערקומא דמיא לק"ק וויניציאה ללכת ארצה אשכנז.

בעברו דרך וויניציא בשנת תמ"ט בביתו של מהר"ש אבוהב ז"ל

בעברו דרך ק"ק וויניציא השתכן בביתו של החכם האב"ד, וכפי שרבינו מכנהו בשאלה קל"ה "הרב החסיד גדול זמנינו מהר"ש שמואל אבוהב", ונתחדדו ברזל בברזל יחדיו ועסקו בדבר הלכה, ובכמה שאלות יזכירו רבינו" בערגה וכיסופין: "שנת תמ"ט לפ"ק,

יו. בשו"ת ח"צ שאלה מ"ב, ס"ו, ס"ז, קל"ה, ובס' בית אהרן – בערלין תקפ"ט, בלקט שו"ת מרבינו הח"צ שאלה י' "תמהני על הרב מהר"ש אבוהב בס' הזכרונות" ובשם הגדולים לחיד"א מערכת ספרים אות ז' ס' הזכרונות כתב, דלא נזכר מי הוא בעל המחבר ותלה עצמו בלקט הקמח למנהר"מ חגיז שהביא ס' הזכרונות ושהבעל מחבר הוא מהר"ש אבוהב, ולו היה דברי רבינו הח"צ

צורבא מדרבנן הכא, מכלל שנעלמה מציאותו לגמרי מרבי, ומר ידע ממני עכ"פ שאני מצוי פה, א"כ הדין היה נותן שיבוא אלי ויקבל פני תחילה לפחות, שהרי רבי שאל איכא צורבא מדרבנן הכא, נזיל ונקבל אפיה, אע"פ שהיה רבי נשיא של כל ישראל, רצה לילך להקביל פני ת"ח שבעיר, יהא מי שיהא, לכן שאל מר שלא כהוגן, ואני לפני משורת הדין עשיתי, שבאתי הלום בפעם הזאת, ולהתנצל על שלא באתי לסעודה שנקראתי אליה שת"ח מסב בה, כי אסור לי לבוא על סעודה של רשות מחמת אבלי, ואעפ"כ לכבודו באתי עתה.

אז כשמע מוהר"א ז"ל שקפחו אמ"ה ז"ל בתשובתו הנצחת, הוסיף עוד לדבר אליו: א"כ היה לו למר לשלוח תלמידיו אלי, לקבל פני ולדרוש שלומי - וכך עשיתי אני לגדול אחד שבא למקומי, ולא הלכתי בעצמי אליו, אלא שלחתי את תלמידי במקומי לדרוש שלומי. ויענהו אמ"ה ז"ל אני אין לי תלמידים. ויוסף עוד מוהר"א לדבר אליו ויאמר, ומי הם אלה שבאו עם מעלת כבוד תורתו, אלה הם חברי, השיב אמ"ה ז"ל ובוזה השתיקו מענין זה.

אז פתח אבי מורי הגאון ז"ל בשמעתא דאתמול, כי ביום שבת קודש דרש הרב מוהר"א ז"ל בבית הכנסת דאלטונא, והיה שם אמ"ה ז"ל, ושמע ושתק, כי היסב פניו אל הכותל, ולא רצה להכנס עמו בפלפול וויכוח בבה"כ. כך היה דרכו ז"ל ומנהגו עם הדורשים, שלא להשגיח בהם אם טוב ואם רע יאמרו, רק הפעם מצא מקום להקפיד, כל קבל די רוח יתירא חזא בדעתיה דמוהר"א, לכן א"ל אמה אחר ויכוח הנ"ל נניח זה ונדבר בדברי תורה.

הנה נא שמעתי למלת כבוד תורתו אתמול בדרשה שלו תירץ קושיא (לא ידעתי מה היתה) והוא טעות ושיבוש, ונכנסו בפלפול, עד שנתייגע הרב מוהר"א, וקרא לבנו החתן: משה תענה אותו. ואמ"ה ז"ל לא היה לו בן בעת ההיא, ובתו הילדה היתה אז שם בבית אבי זקני, אז קרא אמ"ה: מרים בתי בואי ותעני אליו. ונפרדו בכעס.

אבל מ"מ היה אהבה בסוף, כי כעת מחר שלח מוהר"א ז"ל למדן אחד אל אמ"ה ז"ל לבקש ממנו מחילה בעדו, והודיעו שקיבל עליו להתענות יום אחד על שהקניטו. מכאן נראה שהיה ג"כ חסיד מוהר"א ז"ל... ומאז נתפייסו ועבדו רבנן שלמא.

מי כשבאה תשובת מוה"ר אברהם ז"ל לאבי מורי הגאון ז"ל, אמר נפל ליד להראות שלא הי"ל להתנאות עליו כל כך. ע"כ דברי הגריעב"ץ במגילת ספר.

מצבת קבורתו של מוהר"א ברוך בביה"ח הישן בפראנקפורט דמיין

אלא כיון שהתיר' להנש' לא תצא מהיתרא ראשון, ובפרטות לדעתי אפי' לכתחלה יש להתיר בנדון דידן, והאוסר בזה לא כיון להלכה והחרם לא עלת' בידו רק כחרם הנשבר ונפרך כי יצא הדבר בהיתר וזיווגם עולה יפה, ואין ספק שאם יראה החולק תשובתי שאמת ליעקב תתן ומודים דרבנן היינו שבחייהו כנ"ל. ה"ק יעקב.

ובן יצא גיסו הג"ר דוד אופנהיים בתשובה להתיר וכדרכו בקודש יצא מפרי עטו מעשה ידו להתפאר בלשונו הנפלא והצח, השזורים בחרוזים בכתיבה תמה, ונדפס בשו"ת נשאל דוד חאה"ע סי' ו' בזה"ל:

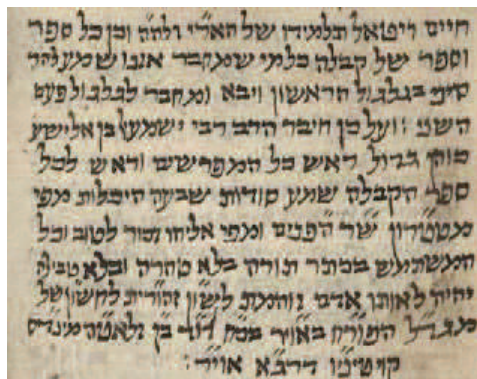
הנה נראה פשוט להתירא דזו אינה בכלל מינקת חבירו, דכיון שאסורה להניק את וולדה כי חמירא סכנתא מאיסור, כי עיקור תקנת חז"ל משום תקנת הוולד, ותקנתו זו היא קלקלתו, דוודאי גרוע זו מצימוק שדים דהוא פשוט לכל הפוסקים להיתר... ובר מן כל דין כאשר בא המעשה לפנינו שכבר נישאת ע"פ גדולי הוראה... דראוי שלא תצא מהיתרא הראשון... וכ"ש חששא דגזירא דרבנן דלא מחמירין כולי האי, וברטות דיפה כח המתירין אפילו לכתחילה הטיבו... האשה מותרת לבעלה, ולא יהא לכו נוקפו ופורש פירוש מיראה, ויראת ה' יוסיף ימים עד כי יבא צדיק ויעמוד הכהן לאורים ותומים, ויקריב זבחים שלמים שלמי נדבה וחובה ועולת ראייה, ראיות פנים בעזרה עזרת ה' בניבורים גיבורי כח, כח דהתירא וחילא דאורייתא תקיף תקיפא אחת חיבר לבעלי חוברים לסמיכה סמוכים לאורייתא, ומטיבותא קאמינא כהמבט הנירות וקטורת הסמים, וקולות יחדלון ורעמים, ושלוש על דיני ישראל דלא ליתי לאנצוי, ויאמרו מודים דרבנן ושים שלום, ושלוש רב לאוהבי תורתך ושיחה דאמת אמת תפסי להאי גברא קרות הגבר חיילים יגבר ויתרון הכשר החכמה ודרך ארץ דרכו של תלמיד חכם ולומר לדבק טוב, ושלא ליתן ריוח בין הדבקים והנכנס יכנס, ואל יוציא ממקומו מקום כבודו ומקום מתן ת'מים, וכל העוסק בתורה לשמה יזכה לראות הבנין הבנוי כמו רמים, ובית עולמים עלמא דקשוט, פי המדבר לכבוד התורה ולומדיה לרדוף שלום, שלא יהיו אגודות אגודות, רק אגד אחד אגד בידי שמים דשמיא אגד אגודה על אר"ש יסודה יסוד דוד.

דוד הק' אופנהיים בא"א המנוח המפורסם מהר"ר אברהם אופנהיים ז"ל החונה בק"ק פראג יע"א

העתק חכ"י מאוצר הכתבי יד של הג"ר דוד אופנהיים

ובכן נמצא כתב יד של חיבור נוסף, פירוש קבלי על מדרשי היכלות, אשר בהקדמתו הראשונה מיוחס לתנא רבי נחוניא בן הקנה. ובסוף "הקדמת המדרשים" נכתב כך, "וכל המשתמש בכתר תורה בלא טהרה ובלא מבילה יהיה לאותו אדם זוהמת לשון זהורית לחשון של מגדל הפורה באויר בכח דוד בן זלאמה מינדים קוימיניו דרגא אויר". וכן בתוך הספר שם, באחת מן התפלות, מופיע שוב דוד בן זלאמה.

מה פירוש השם מינדים קוימיניו. זהו שם משפחתו של בעל בית הדפוס באמסטרדם, בו נדפס הספר רזיאל המלאך, וכך כתוב בשער הספר, "נדפס בבית הבחור הנחמד והיקר כמ"ר משה בן הישיש הנכבד כבוד אברהם מינדים קוימיניו ז"ל". שוב אנו מוצאים קשר בין בית הדפוס באמסטרדם, לבין "דוד בן זלאמה".

הנה כי כן, שני השמות המופיעים בתוך התפילות, הם שמותיהם של ה'זעצערס' שעסקו בהכנת הספר לדפוס. ואך ענין סגולי היה בזה, כי הלומדים והמעיינים בספר, הרי שהזכירו את שמותיהם של אותם 'זעצערס', הוזהים לשמותם של הצדיקים הנ"ל, והתפללו בפועל להצלחתם של כל בעלי אותם שמות, הן הזעצערס, הן אחרים, הן אלו שכבר חיו אז, והן אלו אשר יבואו בדור הבא, ובהם הרה"ק רבי לייב שרה'ס מתלמידי הבעש"ט, והרה"ק רבי דוד ולאמים מתלמידי החוזה ל"י.

שמותיהם, והשליכו את האותיות הנ"ל והכניסו אותיות חדשות של שמותם, אך מכיוון שלא רצו לטרוח להעמיד את כל הדף מחדש בצורה מסודרת, היו צריכים לתת ריוח בין המלים.

לג. ושוב ראוי לציין לעדותו של אליקים המילזאהגי דלעיל, שאף על צדיקים אחרים עם אותו שם, אמרו שנזכרים בספר רזיאל המלאך.

ביאור שיטת ס' האשכול דהפורם את כפיו צריך לברך בלחש

בס' האשכול לרבינו אברהם אב"ד הלכות ברכת כהנים (סי' ט"ו) כתב "ואמרו רבואתא הפורם כפיו לא יברך אקבש"א וכו' בקול אלא בלחש". ובנחל אשכול שם ביאר הטעם כיון שאסור לכהן להוסיף ברכה אם מברך אשר קדשנו בקול נראה כהוספה על נוסח ברכת כהנים, אמנם כתב דלא מצינו כן בשום פוסק. וראה בס' פתחא זוטא הל' פסח ס' ט"ו ובשו"ת בית אפרים סי' ו' שהקשו כיון דכהני דידן הוי כהני חוקה איך ברכו ברכ"ב ולא חששו להא דור הנושא את כפיו עובר בעשה א"כ י"ל דגם בעל ס' האשכול חש לאיסור זה, ולכן נתן עצה לברך הברכה הזו בלחש וכמבואר בשו"ת הר הכרמל הובא בפ"ת יור"ד סי' ר' ראם מברך בלחש אינו ניכר שעושה לשם מצוה, ע"כ והוי כמברך לשם ברכה בלבד ולא לשם מ"ע, ולכן אינו בכלל איסור הנ"ל.

ובס' ליקוטי שושנים (ערך ברכת כהנים) כתב לתרץ, דהראב"ד ז"ל לשיטתו שהביא (בפי' למס' תמיד פ"ז משנה ב') בשם ס' המקצועות דכהן שיש לו נדה בביתו לא ישא את כפיו עי' פר"ח או"ח סי' קכ"ח (א"ה), לאו דוקא לשיטתו כי לא ברור למי מתייחס פי' הראב"ד למס' תמיד, וספר האשכול הלא חיבר חותנו של הראב"ד בעל ההשגות). והנה בס' האשכול שחיבר להלכה ל"ה רוצה להחמיר כ"כ שלא ישא את כפיו כי בגלות החל הזה שאנו גרים בדירות רחוקות וצרים אי אפשר לו לכהן לזוהר בזה וכמ"ש בתשו' בית אפרים שם וע"כ לא החמיר רק לענין הברכה שלא יברכו בקול רם וכמ"ש הרמ"א או"ח סי' ל"א לענין ברכת תפלין בחוה"מ שיברך בלחש ועיי' טו"ז שם סק"ד שתמה עליו בזה, וע"כ כ' שם שיברך בלחש, כי מי גבר בכהנים יוכל לומר מהרתי ולא נכנסתי לבית אשה נדה, עיי"ש. וכל עובר יראה דוחק הפירושים והביאורים בכוונת הדברים.

ועי' בליקוטי מהרי"ח השמטה ולוח התיקון לחלק ג' שנדחק ג"כ בזה, דאולי אין לאמרו בקול רם משום התנשאות, ועיי"ש שכתב "מי שיתרץ דברי הראב"ד ז"ל בהרוחה ישא מאלהי ברכה".

ולא דמסתפינא הייתי מציע כוונת דברי ס' האשכול בדרך פשוט, דהנה הלא ידוע דבברכת כהנים איכא דינא דנאמרת בקול רם, וכדדרשו חז"ל במס' סוטה דף ל"ח מהא דכתיב אמור להם שנאמרת בקול רם, והנה מבואר בכמה אחרונים שדין קול רם הוא לפי ערך, אם יש ציבור גדול אזי צריך קול רם שישמעו כולם ואם יש רק ציבור קטן אינו צריך כל כך קול רם רק כאדם העונה לחבירו והעיקר שלא יאמר בלחש (עי' מ"ב סי' קכ"ח ס"ק נ"ב).

ועפ"ז י"ל כוונת ס' האשכול דכוונתו בהיפוך, דס"ל שצריך הברכה להיות בלחש לעומת הקול רם, שצריך שיהא ניכר שנאמרת הסדר ברכת כהנים בקול רם, ולכן צריך לברך ברכת המצוה מקודם בקול נמוך בהשוואה לעצם הברכות, וכוונת הדברים לא בלחש דוקא, רק העיקר שלא תהא בקול רם, דאל"כ יצטרך להגבי' קולו עוד יותר, דגדר המצוה הוא שיאמרו בקול רם יותר מן הרגילות אצלו, וכאדם העונה לחבירו היינו שעונה לו מריחוק מקום קצת ומגבי' קולו. ודוגמא לזה, בקריאת המגילה המנהג שהבעל קורא מגבי'

תיקון טעות!

בקונטרס האחרון שם במדור תמיהות וישובים עמוד תנ"ה הערה בספר מדרש שכל טוב אות בד"ה וק"ל וכו' בסופו וז"ל ובהאשה וכו' אולי יש איסור ולא מצוה, עכ"ל. וצריך לתקן יש ג"כ מצוה אעפ"י שאינה מצווה על פר"ו, דהא סוכ"ס מסייעת למצוה ואשמעינן דגם בה שייך מצוה בה (לסייע) יותר מבשלוחה (עיי' ר"ן ועוד).

בברכת תחזקנה ידיכם ומעשי ידיכם הרב אשר זעליג גאלדמאן
[מגיד שיעור בישיבת באבוב בני ציון]
ברוקלין ניו יארק יצ"ו

ב"ה. כבוד מערכת "קובץ עץ חיים" הי"ו.

מקור לצריכת שמיעת הסיום בער"פ

ראיתי בקובץ י"ח (במכתבים למערכת) מש"כ מוה"ר ר' יעקב שלום הורביץ שליט"א שרצה לידע היכן המקור שבשמיעת סיום מסכתא בערב פסח לבד מותר לאכול בער"פ ובטל תעניתו, וגם רצה לידע מה הדין בסעודת ברית בט' ימים שבין ר"ח לט' באב. **הנה** אכתוב הערה קצרה, ואין בדעתי לפסוק הלכה למעשה. במשנה ברורה (סי' ת"ע סק"י) משמע דצריך להשתתף בסעודת הסיום וכן דעת הרבה אחרונים (ברם יש מחלוקת אם צריך דווקא סעודת פת או סגי במזונות ואם צריך שיעור כזית, עי' שו"ת מנחת יצחק חלק ט' סי' מ"ה ועוד, ואכמ"ל), אמנם בספר סידור פסח כהלכתו הביא מהגר"ש אלישיב זצ"ל [וכ"ה בהגדת הרב אלישע עמוד 20] דהעיקר שיהא נוכח בסיום המסכת ומותר לאכול בער"פ. (ויש להוסיף לדעתו דכיוון שהשתתף בסיום הרי כל מי שהיה שם כולם בעל שמחה אחד ושוב מותר לאכול כל אותו היום).

בההיתר אכילת בשר בסעודת ברית בר"ח אב

ועל מש"כ לענין סעודת ברית בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, הנה במג"א סי' תקס"ה סק"י כתב (לענין תענית וכדו') שבסעודת ברית צריך כל העם להמתין עד

סעודה הברית וישתתף אבל בעל הברית מותר לאכול לפני כן כיון שהם בעלי השמחה. לפ"ז צריך להיות משתתף בסעודת הברית שיהא מותר לאכול. ולפי דברי מג"א אלו יש סעד לדעת הגר"ש הנ"ל בהשתתפות בסיום המסכת בער"פ, דכיון שכולם שהשתתף הם כבעלי השמחה א"כ מותר למשתתפים לאכול אף בלי השתתפות לסעודת הסיום.

בברכת התורה,
יצחק דוד האנשטעטער
לונדון, יצ"ו

בס"ד. כבוד מערכת עץ חיים בקראי שמה וכן הוא למחזיקים בה.

הערה בהגהת הברוך טעם בענין אדם הנוצר ע"י ספר יצירה

בקובץ י"ט הדפסתם תשובה מכ"י הג"ר יהודה מילר ז"ל שדן בדברי מרן החכם צבי סי' צ"ג, אודות אדם הנוצר ע"י ספר יצירה אם אפשר לצרפו למנין עשרה, והביא ר"י מילר רא"י מרבי אליעזר ששיחרר עבדו להשלים עשרה ועבר על עשה דלעולם בהם תעבודו, ובודאי ה' רבי אליעזר יכול לברוא גברא מספר יצירה ולא יצטרך לעבור אלעולם בהם תעבודו, אע"כ דאדם כזה אינו מצטרף לעשרה. ותו דחה ראיתו, עפ"מ דמבואר בספרי מוסר שאין לפעול בשמות, אלא כשעוסקין ממילא בספר יצירה ומצרף שמות בלימודו נברא גברא, אבל לכתחילה לצרף שמות בכוונה אסור.

והנה בספר אהל ברוך תולדותיו של הגאון בעל ברוך טעם ז"ל ע' 16, מביא מכתב מהרה"ג סועה"ר מ' פנחס ארי' ליבוש תאומים פרענקיל מוויעליטשקא שהעתיק הג"ה מזקיננו בעל ברוך טעם ז"ל שכתב בגליון החכם צבי אשר לו "ויעוד יש להביא רא"י מאחי יוסף שהוצרכו לצרף השכינה להשלים עשרה וידוע שהיו בקיאים בסי' יצירה כמ"ש השל"ה וישב", והיינו כיון דהוצרכו לצרף השכינה, רא"י שאינו מועיל צירוף אדם הנוצר ע"פ ספר יצירה. ויש להעיר, דלפי מה שהעלה ר"י מילר

האם נחשב כבעלות, ובפרט היכא שיש לו רק אחוזי מניות קטנים, ואכמ"ל).

ד. במש"כ באות ל"ט דהיו טובלים במקוה של אנשים וכו', איזה"נ דבכה"ג יש בעי לברך, אך מי מתיר לטבול במקום שאסור לברך, והרי"ז בכלל מתני' דתרומות דהערום לא יתרום אלא או שיש לחזר אחר מקוה מיוחד לכלים. או לברך בחוץ ולהכנס בשתיקה ולטבול מיד, אך עכ"פ מי קובע שמחמת שלפעמים א"א לברך לכן תמיד לא לברך.

ה. במש"כ באות מ"א, בקונה כלי מתכות בחנות של עכו"ם וכו' מ"מ נראה שלא יברך כי ספק ברכות להקל, וברכות אינם מעכבות ועכ"פ יהרהר כנ"ל, עכ"ל. ובענייני לא זכיתי להבין איזה 'ספק' יש כאן, הרי מדובר במקרה שקונה 'כלי מתכות' (דהוי ודאי חיוב דאורייתא) בחנות של גוי (שהוא בודאי הבעלים היחיד) א"כ ודאי חייב טבילת מהתורה ומדוע שלא יברך ומדוע הוא ספק ברכות. וצ"ע.

ואחתום בברכה לכבוד התהו"ק והוגיה בטהרה שתמשיכו להרביץ תורה והלכה ביראה ושמחה.

משה בלאאמו"ר רבי אלעזר הלוי שולזינגער
כולל פוניבז' פה עיה"ת בני ברק ארץ הקודש

ב"ה. שלוכט"ס אל כבוד מערכת החשובה והנכבדה העומדים על משמרת הקודש בהוצאת הקובץ היקר עץ חיים, יעלו ויצליחו ויעשו פרי וירוממו על קרן ההצלחות ברוב סייעתא דשמיא.

בדברי החכם צבי בחיוב נט"י כשישן בבתי ידים

הנני בזה בהערה זעירה אודות מה שנתפרסם בקובץ י"ח תשובה חדשה ונפלאה מכתב יד - מרבינו החכם צבי זי"ע, בענין הניעור בלילה לענין נטילת ידים שחרית, ובתוך דבריו כותב החכ"צ לשיטת הרא"ש, וז"ל, אלא הנראה עיקר בדעת

הרא"ש הוא, דכיון דדרך הוא ליגע בבשרו בשעת שינה תיקנו לברך על נטילת ידים, ושוב אמרין לא פלוג בין ישן ערום לישן בבגדיו, ובין בתי ידים בידי לזולתם, ובין ישן מעט להרבה, אלא דאם כבר בירך פעם א' נתקיימה תקנת חכמי' ואין לברך שנית מטעם תקנה זו, כי אם בחזר וישן שינת קבע, עכ"ד. ובהערות למטה שם ציינו המערכת והביאו בשם היעב"ץ והפמ"ג דלא ס"ל כן, ואם ישן בבתי ידים אינו מברך לשיטת הרא"ש.

והנה יש לי להביא דמות רא"י לשיטת החכ"צ, והגם שרחוקה היא קצת מ"מ תתיישב לי עי"ז הערה מה שהתעורר אצלי בלמדי מס' ברכות פ"א, שם מביא רבינו יונה בשם ר"ת ז"ל וזה לשונו, וכיוצא בזה הורה רבי יעקב ז"ל לענין סוכה שאמר שאינו מברך כשנכנס לישן בה מפני שמא לא יוכל לישן והוא ברכה לבטלה. וכ"ת יברך בשעה שמתחיל להתנמנם, שמא באותה שעה אין ידיו נקיות ידיים עסקניות הן. ושאלו לו א"כ היאך ישן בה בלא ברכה, והשיב שהברכה שמברך בשעת אכילה פוטרת הכל עד אכילה אחרת שהאכילה היא יותר עיקר מכל שאר הדברים, ועל כן עשו עיקר ממנה לחייבו שיברך בשעת אכילה כדי שיפטור השינה וכו'.

והי' תמוה לי, דאנו רואים כמה שנדחקו לישב מדוע לא מברכים על השינה בסוכה, ובעצם מעיקר הדין הי' החיוב לברך על עצם השינה, רק הסמיכו חיובו על האכילה. ועד כדי כך שגם כשמתנמנם והולך (שאז הכוונה והמחשבה לכוון ולצאת לא בהירה ולא נהירה), הי' החיוב לברך, רק מחמת שידיים עסקניות הן לא תקנו כן. ולכאורה למה לא שמענו מעולם על חסידים ואנשי מעשה שלבשו בתי ידים קודם השינה בסוכה, בכדי לברך הברכה המחוייבת עלי'.

וע"כ מזה כשיטת החכ"צ דבמקום ששייך החשש של ידים עסקניות הן, לא חלקו חז"ל בין לובש בתי ידים או אינו לובש, וא"כ אף בישן לא תיקנו לברך על קיום המצוה באופן זה (כי בודאי לא מצאו חז"ל יסוד לתקן שכל ישראל ילבשו בתי ידים קודם

השינה, והגם שישראל קדושים הם, מ"מ מידה זו שייך לחסידים ואנשי מעשה, ודו"ק, ולא כל הרוצה את השם יבוא ויטול.

הכ"ד המוקירים והמברך אתכם בכל מיני הצלחות,

ישכר דוב הכהן פריעד
לונדון יצ"ו

בס"ד. אל כבוד העורך החשוב ואתו עמו חברי מערכת היקרים, שלומכון יסגא לעלם.

אין בפי מילים להודות ולהלל על מעשי ידיכם, ויניכר בו גודל העמלות ורב הכשרון בכל חוברת שיש בה טעם מיוחדת בפני עצמה. יה"ר שתוכלו להמשיך בעבודתכם הנפלאה לאורך ימים ושנים, ולרוות צמאון המבקשים ודורשים תורת ה'.

בענין שמות החדשים שעלו עמהם מבבל במה שהאריך הרב אהרן סאפרין שליט"א בקובץ י"ט, אי שמות החדשים שעלו עם בני ישראל מבבל, אי הוי שמות עצם או שמות היכר. וחידש שם חידושים יקרים מתוקים מדבש ונופת צופים.

והגם שלעצם דבריו נסכים, והעיקר שחלוק שם חודש אדר משאר שמות החדשים, ומאוד מיושבים לפי הנ"ל פסוקי המגילה, וגם הכתובים בנ"ך עולים יפה מאוד ומתיישבים באופן נפלא. אמנם לעצם הקושיא שנתקשה בדברי הרמב"ן ז"ל שמתחילה כתב שהשתמשו בשמות פרסיים רק אחר שעלו מבבל, ומיד לאחר זה מסיים הרמב"ן ז"ל, ולפיכך לא תמצא שמות אלו רק במגילת אסתר ובנביאי בבל - שמתוך דברים הללו התעורר לכל הבנין שבנה הרב הכותב הנ"ל, כנראה שנעלם ממנו דברי הרמב"ן ז"ל עצמו בריש מס' מגילה (והביאו הר"ן שם ג"כ בשמו), דשיטתו היא, שרוב בני ישראל כבר עלו מבבל בזמן גזירת המן וז"ל, בזמנו של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו לארץ ברישיון כורש ונתיישבו בעריהם, ואף על פי שאמר המן "ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים" (אסתר ג' ח'), מכל מקום אנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בארץ

היו, ושוב לא עלו מהם אלא מעטים עם עזרא, עכ"ל. הרי דהרמב"ן ברור מללו שכבר עלו מבבל לפני הגזירה, ויתכן שכבר אז השתמשו וקבעו שמות החדשים בשמות שעלו עמהם (והעירוני לזה הגאון רבי חיים זלניק שליט"א מפה עיה"ק ת"ו).

אמנם מלבד שהר"ן פליג על הרמב"ן מפסוקים מפורשים בעזרא, עיי"ש (וכתב דאולי חזרו בני ישראל לאחר שביטל כורש את בנין בית המקדש), מצינו סתירה בדברי הרמב"ן עצמו להלן בדף י"א ע"ב שכתב וז"ל, כבר עלו ברישיון כורש כל הקהל כאחד ארבע ריבוא ונתיישבו בערי יהודה ושוב לא עלו בבנין הבית אלא מועטים עם עזרא במצוות דריוש הפרסי בנו של אחשוורוש ואסתר.... **"אבל נשאר גדוליהם ורובן בבבל"**. וזה סותר למ"ש הרמב"ן לעיל ד"אנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל בארץ היו". וכבר העיר כן המג"י הרב משה גולדשטיין בחידושי הרמב"ן שנדפס בירושלים תשל"ג. ולחומר הענין י"ל, שהכוונה שמלבד אנשי כנסת הגדולה היו שאר גדולים בכלל ישראל וכדוגמת הסנהדרין שלא מוכרח שהיו בכלל אנשי כנסת הגדולה, ופירוש דברי הרמב"ן הוא שרובן של הגדולים נשאר בבבל, ולא עלו מארצות בבל שלשם גלו לשאר ארצות, ואין הכוונה שרובן בבבל הכוונה על בני ישראל שנשאר בבבל, רק כאמור על גדולי הדור ההוא שנמצאו וישבו עדיין רובן בגלות וארצות בבל.

והנה יש להעיר שלכאורה אינו עולה כן מדברי הרמב"ם שכתב בהקדמתו לפירוש המשנה מדי דברו על אנשי כנסת הגדולה כתב "אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי ודניאל וחנניה מישאל ועזריה ועזרא הסופר ונחמיה בן חכליה ומרדכי וזרובבל בן שאלתיאל ונלו לאלה הנביאים השלמת מאה ועשרים זקן מן החרש והמסגר", וכן כתב בהקדמתו למשנה תורה "בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה מישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמהם תשלום מאה ועשרים זקנים". ולכאורה משמע שאנשי כנסת הגדולה עלו ביחד עם עליית עזרא, דהרי הרמב"ם קראו אותם בית